Godmorgon, Sverige!

Projektet Rehabarenan – en socialantropologisk analys

Raoul Galli
Stockholms universitet

Rapport till Samordningsförbundet i Södertälje
Oktober 2018

Resumé

Hur genomförs insatsen Rehabarenan i förhållande till sina uppsatta mål? Det är huvudfrågan bakom denna rapport som presenterar resultat från en begränsad antropologisk studie av projektet Rehabarenan i Södertälje, en arbetsmarknadspolitisk insats för ”arbetsträning, rehabilitering och integration” eller, med observatörens utifrånblick, ett socialisationsprojekt. På Rehabarenan tränas ungdomar, unga vuxna och medelålders män och kvinnor till att bli förment bättre fungerande samhällsindivider med närmare till egenförsörjning än bidragsdito. Observationer och intervjuer från en femveckors fältstudie på Torekällbergets friluftsmuseum, där projektet är förlagt, ger etnografiska inblickar i Rehabarenans organisering, deltagarnas vardag och maktförhållandena mellan museets olika yrkesgrupper. Dessa inblickar ställs analytiskt mot projektets uppsatta mål och slutsatser dras om uppfyllelse eller inte av dessa. En prekär fråga ställs i rapporten om vems ”behov” som Rehabarenan i första hand tillgodoser. Rapporten efterlyser en större klarhet och detaljrikedom om projektets bakomliggande intentioner och mål för att undvika att deltagarna efter sin tid på Rehabarenan istället för att komma vidare mot arbetsmarknaden fastnar eller snurrar runt i myndigheternas system.

* * *

Tack till studiens uppdragsgivare och alla informanter som med stor generositet och hjälp gett mig frihet att delta och observera deras arbetsliv på olika håll i det spännande Södertälje och vackra Torekällbergets friluftsmuseum.

Kungsholmen i oktober 2018
Raoul Galli

Innehåll

Resumé 2
I. Inledning 4
Studiens syfte och förutsättningar 5
Studiens frågeställning och genomförande 7
Rapportens utformning 9
II. Rehabarenans *modus operandi* 10
Lokalisering 10
Arbetslag, inriktningar, spår 10
Social struktur och makt 11
Arbetsdagens struktur och rytm 15
Arbetsgruppernas dynamik 17
Integration, skam och segregation 19
Arbete, hälsa, integration: handledningens pedagogik och planering 22
Statistiska och reella framgångar 27
III. Konklusion 29
IV. Käll- och litteraturförteckning 31

I. Inledning

En solig och varm dag i augusti kan verksamheten på Torekällbergets friluftsmuseum te sig som en idyll för den nyanlända besökaren. Män och kvinnor i arbetskläder påtar i museets trädgårdsodlingar. Någon kör en skottkärra fullastad med plank över gruset på torget, medan en annan är på väg med nybakade kringlor från Bageriet till Lindbloms kafé.[1] *Dagens ström av lunchgäster har börjat avta, barnfamiljerna rör sig upp emot djurens område och kafépersonalen plockar disk, förbereder nästa dags lunchsoppa och finner en stunds vila och kan skoja om något i köket vars fönster mot gård och torg står öppna på ett familjärt vis. Att platsen också rymmer ett arbetsträning- och integrationsprojekt kallat Rehabarenan, är sannolikt inget som besökaren vet något om eller uppfattar. Men faktum är att även en av Rehabarenans deltagare, som nu är anställd av museet via så kallad Extratjänst, inte heller vet vad Rehabarenan är. Det förstår jag till min förvåning under vår intervju. Att museibesökaren inte känner till verksamheten är lätt att förklara. Jag ser ingen information på museiområdet om att Rehabarenan existerar och är en del av museets verksamhet, och på Torekällbergets hemsida på Södertälje kommuns webbportal, under avdelningen Kultur och fritid, finns enbart en minimal rad under rubriken "Lindbloms Café" som nämner Rehabarenans verksamhet, om än inte dess namn: "*Vi är även en plats för arbetsträning och språkträning*".*[2] *Att en deltagare inte vet vad Rehabarenan är och att hen har genomgått dess särskilda träningsprogram är svårare att förklara. En del av svaret finns sannolikt i förekommande brister i svenska språket. En omständighet som därmed faller tillbaka på Rehabarenans eget uppdrag att ge just språkträning. Men denna del av svaret, som utöver språkträning har med otydlig kommunikation mellan Rehabarenan och dess deltagare göra, ligger som en rysk docka inom en ytterligare delförklaring med betydelse för hela Rehabarenans genomförande. Nämligen en otydlighet som jag uppfattar på flera områden inom projektet. Den otydligheten börjar med en brist på precision i formuleringen och kommuniceringen av insatsens intentioner och mål och befästs sedan på befälsordningens och implementeringens olika nivåer. Det är en olycklig omständighet som medför risk att Rehabarenan i slutändan delvis kommer att bidra till just det som den är avsedd att förhindra: att deltagarna i projektet inte kommer närmare egenförsörjning utan istället "fastnar eller snurrar runt i våra system"*[3].

Följande rapport är resultat av en begränsad socialantropologisk studie av det arbetsmarknadspolitiska projektet *Rehabarenan* i Södertälje. Rehabarenans verksamhet har pågått sedan 2016. Fältstudien som ligger grund för rapporten begränsar sig dock till en femveckorsperiod mellan augusti – september 2018. På grund av sin korta utsträckning i tiden kan studien inte hävdas utgöra ett fullödigt antropologiskt forskningsprojekt. Dylika projekts karaktäristiska fältarbeten behöver vanligen uppemot ett år av observationer, samtal och intervjuer till grund för sina slutsatser, presenterade genom gedigen etnografi och tät beskrivning. Vetenskapligt betyder denna begränsning i tid att studien är otillräckligt metodtriangulerad och att dess validitet (giltighet) därför är starkt knuten till de aktuella förhållandena som rådde på Rehabarenan under fältarbetets

[1] Stavningen av utskänkningsstället Lindbloms varierar på olika fysiska och virtuella ställen mellan till exempel "Lindbloms kafé", "Lindbloms café" och "Kafé Lindbloms"; i denna rapport skrivs genomgående *Lindbloms kafé*.
[2] https://www.sodertalje.se/kultur-och-fritid/torekallberget/Vara-bodar-och-cafeer/lindbloms-cafe/
[3] Som en av Samordningsförbundet i Södertäljes företrädare uttrycker det i ett e-brev 2017-10-25.

genomförande, och den information som var möjlig att utvinna och förstå. Mot bakgrund av dessa speciella förutsättningar har uppdragsgivaren och undertecknad valt att se undersökningen som en förstudie (med möjlighet att eventuellt följas upp i ett senare skede). Två uttryckliga direktiv och önskemål från uppdragsgivaren har varit att 1) inta ett ”utifrånperspektiv” på Rehabarenan; och att 2) ”inte klappa oss medhårs”[4]. Läsarens eventuellt uppfattade svårigheter eller hårdhet i rapportens språk och analys förklaras sannolikt delvis av att undertecknad tagit dessa direktiv på allvar.

Studiens syfte och förutsättningar

Politiskt sett är Rehabarenan en så kallad *insats*, en investering och satsning gjord av ett antal aktörer i Södertäljes offentliga förvaltning och orienterad gentemot individer som av olika skäl befinner sig förhållandevis långt ifrån den så kallade ordinarie arbetsmarknaden. Antropologiskt sett kan Rehabarenan också förstås som ett *socialisationsprojekt* i syfte att påverka och förändra utvalda människors vanor och beteende.[5] Likt andra institutioner av makt- och myndighetskaraktär som har inslag av socialisation – familjen, skolan, idrotten, polisen – har Rehabarenan inrättats för att upprätthålla vad alla varaktiga samhällen i grunden konstitueras av: en viss *social ordning*, byggd på specifika dominansförhållanden och som samhällsgrupper representerade i exempelvis politiska partier kan samarbeta eller strida om.

Den sociala ordningen vilar i alla samhällen på ett antal grundkategorier av social och mental art. Genom att ordnas i dualismer och oppositioner och inordnas i större klassifikationssystem strukturerar och vägleder dessa grundkategorier varseblivningen, tänkandet och handlandet inom den sociala verklighet som flertalet samhällsmedlemmar både igenkänner och erkänner som grund för moraliska värderingar och beslut om rätt och fel. Det gäller inom de flesta samhällsområden, från matlagning till maktutövning, och därmed också för värderingar och beslut bakom politiskt handlande för att påverka arbete/arbetslöshet; sjukdom/hälsa; inkludering/exkludering.

För att upprätthålla den sociala ordningen i Södertälje finns bland andra myndigheter *Samordningsförbundet i Södertälje*, som ”finansierar samordnade, arbetslivsinriktade rehabiliteringsinsatser för att förhindra eller förkorta sjukskrivningar och arbetslöshet”[6]. En underförstådd värdering bakom en sådan myndighet med uppgift att koordinera den sociala ordningens övervakande myndigheter, är att samhällets ledarskap till att börja med förstår grundkategorin ”arbete” som rätt (+) och dess motsats som fel (–). Detta låter och är en något hård del av den sociala verkligheten och i flera av Rehabarenans deskriptiva och styrande dokument skriver man sig runt denna underförstådda moraliska värdering genom ett frekvent bruk av eufemismen ”behov”.[7] I Rehabarenans underliggande projektdokument beskrivs både hur de myndigheter som

[4] Kommunicerat vid Rehabarenans styrgruppsmöten i mars och september 2018.
[5] I samhällsforskningen talas om primär och sekundär socialisation, den förra sker i första hand i barndom och ungdom, i hem och skola; den senare (sekundär socialisation) sker i vuxnas liv när de genomgår större förändringar som exempelvis omfattande sjukdom, migration eller omskolning. Se artikeln ”Socialisation” i häftet *Nyckelbegrepp i socialantropologin* (Björklund, Hannerz och Socialantropologiska institutionen. 2018; webblänk nedan i Käll- och litteraturförteckning).
[6] https://www.sfris.se/.
[7] ”Behov” förekommer fjorton gånger i femsidiga dokumentet ”Överenskommelse gällande Rehabarenan på Torekällberget 2018” (Samordningsförbundet i Södertälje 2018a); tretton gånger i femsidiga ”Torekällbergets Rehabarena Beslutsunderlag 2018” (Samordningsförbundet i Södertälje 2017a) och nitton gånger i den femsidiga ”Årsberättelse för Rehabarenan Torekällberget gällande året 2017” (Samordningsförbundet i Södertälje 2017b).

tillsammans bildar Samordningsförbundet ”vittnar om att behovet av arbetsträinings- och rehabiliteringsplatser […] är stort”, och hur det på ”Torekällbergets friluftsmuseum finns möjlighet att […] möta olika behovsgruppers stödbehov”.[8] Den senare formuleringen om *behovsgruppernas stödbehov* är en tautologi som med tydlighet indikerar laddningen i ämnet och hur myndigheternas maktutövning medvetet eller omedvetet förskjuts till att mer handla särskilda individers och gruppers omfattande önskan om hjälp. En del av varje socialisationsprojekt handlar just om att få individer att inse och införliva vad som är bäst och önskvärt, ur samhällets och därmed också ur individens perspektiv. Ur det antropologiska perspektivet är det emellertid fortfarande behovet av social ordning som en arbetsmarknadspolitisk insats som Rehabarenan i Södertälje i första hand söker tillgodose upprätthållandet av. En ordning som bestäms av de dominerande Södertäljegruppernas värderingar och beslut om hur exempelvis delar av deras allmänna resurser ska produceras, distribueras, investeras och spenderas.

Ekonomiskt och politiskt är insatsen Rehabarenan så konstruerad att Samordningsförbundet i Södertälje är dess fulla finansiär. Samordningsförbundet är i sin tur finansierat och ägt av de fyra myndigheterna Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Stockholms läns landsting och Södertälje kommun. Projektet Rehabarenans ägare och praktiska förverkligare är Torekällbergets friluftsmuseum som sorterar under Södertälje kommuns Kultur- och fritidsförvaltning. Som samverkanspartners har Rehabarenan i första hand de myndigheter i Södertäljes offentliga sektor som remitterar projektet dess individuella deltagare. Dessa är i första hand Arbetsförmedlingen och olika delar av Södertälje kommun. Detta gör att det i dagsläget i princip är samma aktörer som är inblandade i både Rehabarenans inflöde som utflöde av deltagare. Den ordinarie arbetsmarknaden är såvitt rapportförfattaren har kunnat förstå inte representerad i verksamheten genom någon stadigvarande samarbetspartner.

Undertecknad (rapportens ”jag”) blev i egenskap av forskare och studierektor vid Socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet, kontaktad under hösten 2017 av Samordningsförbundet i Södertälje. Anledningen var att förbundet ville ha en undersökning utförd av projektet Rehabarenan. Efter lite sonderingar slöts en överenskommelse om ett tremånadersuppdrag i syfte att studera: *…hur insatsen Rehabarenan genomförs i förhållande till uppsatta mål angivna i beslutsunderlag (styrelsebeslut nov 2017) samt Överenskommelse (mars 2018) för Rehabarenan – en insats finansierad av Samordningsförbundet i Södertälje enligt nedan:*

- *Skapa en arena för integration, rehabilitering och arbetsträning.*
- *Öka deltagarnas inkludering i samhället, minska utanförskapet och förbättra hälsan.*
- *Öka möjligheten för deltagarna att närma sig den ordinarie arbetsmarknaden.*
- *Upparbeta ett brett kontaktnät både med partners som står för inflödet till Rehabarenan och sådana som kan erbjuda möjligheter att ta steget från Rehabarenan närmare arbetsmarknaden eller till studier som behövs på vägen dit.*
- *Minst 20 personer deltar kontinuerligt på heltid i Rehabarenans insatser*.[9]

[8] Citat hämtade ur Samordningsförbundet i Södertälje 2018a, sid. 1; 2017a, sid. 1; 2017b, sid. 2 (där ordalydelsen är aningen modifierad [”Förbundets medlemmar har visat att behovet av…”]).
[9] Ur ”Uppdragsbrev/avtal för uppdraget Rehabarenan – en socialantropologisk analys” (Samordningsförbundet i Södertälje 2018b).

De sista två målpunkterna har ägnats något mindre uppmärksamhet i studien än de första tre. Skälet är att svar på om målen i punkt fyra och fem uppfylldes var relativt lättidentifierade. Som redan nämnts var det vid studiens tidpunkt i princip samma aktörer som stod för Rehabarenans inflöde som utflöde av deltagare, framför allt Arbetsförmedlingen och Södertälje kommuns olika enheter och insatser.[10] Kontaktnätet innehöll av förklarliga skäl också Försäkringskassan, dock var den ordinarie arbetsmarknaden i form av exempelvis Södertäljes näringsliv inte representerad genom någon eller några varaktiga samarbetspartners. Punkt fem i Rehabarenans uppsatta mål konstaterades inte vara uppfylld vid studietillfället då Rehabarenan hade sjutton deltagare bland vilka flera av olika anledningar inte deltog i verksamheten kontinuerligt eller på heltid.

Bland de tre första punkterna har några centrala begrepp och skrivningar varit särskilt vägledande i studien: *integration; arbetsträning; rehabilitering; hälsa; ordinarie arbetsmarknaden*.

Studiens frågeställning och genomförande

Studiens huvudfråga formulerades inte på annat sätt än i överenskommelsen med uppdragsgivaren: *Hur genomförs insatsen i förhållande till de uppsatta målen?* Frågan bröts dock av praktiska skäl ner i delfrågor efter hur projektmålen är formulerade och genom de nyss nämna centrala begreppen integration, arbetsträning, rehabilitering, hälsa och ordinarie arbetsmarknaden. Eftersom tydliga definitioner eller specificeringar av dessa begrepp i stort sett saknas i de tillhandhållna styrdokumenten[11] för projektet och eftersom det tidigt stod klart att Rehabarenans personal inte heller arbetade efter klart kommunicerade definitioner av målbegreppen, blev studiens tillvägagångssätt att brett observera de centrala begreppens eventuella närvaro och effekter i Rehabarenans praktik snarare än i dess semantik (även om den senare är nog så viktig för insatsens framgång i sin helhet och på sikt). Två frågor som tillkommit i den efterföljande analysen av erfarenheterna gjorda på Torekällberget är hur Rehabarenan själv beskriver sina resultat samt frågan om vems behov som främst prioriteras genom hur Rehabarenan genomförs?

Ett utifrånperspektiv på Rehabarenans praktik kunde bara intas om dess verksamhet i viktiga stycken objektiverades. Till det behövdes en uppsättning verktyg som gav observatören möjlighet att i analysen ”krossa” den självförklarande naturlighet och förgivettagandet som den sociala verklighetens omedelbara framträdelsernas alltid presenterar sig igenom enligt det sunda förnuftets formel: så-här-gör-vi-och-det-är-helt-naturligt-normalt-och-rätt. Det samhällsvetenskapliga utifrånperspektivet söker istället att med ett eget lexikon förklara de omedelbara framträdelserna på ett annat sätt och ofrånkomligen på en annan abstraktionsnivå. I studien har objektiveringsverktygen ändå hållits till ett minimum i antal och utgörs (utöver sådana som socialisation och social ordning) av *habitus; socialt kapital; kulturellt kapital* och den för denna studie tillskapade termen *svenskt kapital*.

Dessa begrepp kommer att förklaras efterhand som de förs in i den löpande texten. Dock kan redan nu sägas att habitus är ett samlingsbegrepp för en individs förkroppsligade historia (”det man har i ryggsäcken”); hennes levda historia inristad som

[10] Bland dessa märktes Enheten för arbetsrehabilitering (EFA); Arbetsmarknadsenheten (AME); Socialkontoret; och insatser som Mobilisering inför arbete (MIA); MAP 2020; Samspråk; Fler i arbete (FIA); Kommunalt aktivitetsansvar (KAA).
[11] Se fotnot 8 och Käll- och litteraturförteckning.

fysisk, intellektuell och emotionell hållning och attityd. Allt det som en människa genom de livsbetingelser hon fötts till, växt upp under och färdats igenom har införlivat (inte minst i form av nämnda sociala och mentala grundkategorier) och med tiden börjat agera utifrån i form av vanor, värderingar, intressen, smak, självsyn, världssyn, framtidstro bildar tillsammans hennes benägenheter att reagera på den sociala världen – hennes *habitus*.[12] Individer som delar ett antal centrala egenskaper just därför att de präglats av likartade livsförhållanden (nationellt, kulturellt, generationellt, klassmässigt, genusmässigt) kan sägas dela en viss habitus. Habitus är med andra ord ett begrepp (och en teori) särskilt väl anpassat för studier av socialisation (och av ackulturation eller ”kulturmöten”). I studien har habitusbegreppet haft betydelse genom inte minst den tidiga iakttagelsen att tre tidsdimensioner är av central betydelse för Rehabarenans möjlighet att påverka sina deltagares beteende och vanor och därigenom uppnå sina projektmål:

1) *Vilka omständigheter som tidigare format deltagaren*
2) *Vilka omständigheter som formar deltagaren i nuet*
3) *Hur dessa omständigheter kommer att forma deltagarens framtid*

Givet studiens begränsade förutsättningar har tidsdimension nummer två varit den mest möjliga att koncentrera sig på: Hur Rehabarenan tillsammans med andra aktuella levnadsförhållanden och socialisationsagenter formar deltagaren i dagsläget. I någon mån har Rehabarenans deltagare också kunnat frågas om deras sociala ursprung och levnadshistorier, dvs. den första tidsdimensionen, särskilt när intervjumaterial har kunnat läggas samman med utsagor från de dagliga samtalen, där mer eller mindre fragmentariska detaljer om något ur deltagares historia kan ha luftats. Rehabarenans målutfall i betydelsen huruvida deltagarna verkligen lyckas närma sig den ordinarie arbetsmarknaden, tidsdimension tre, har enbart kunnat studeras via projektsamordnarens deltagarstatistik, några informanters utsagor, samt observationer och samtal med deltagare som blivit temporärt anställda på just Torekällbergets friluftsmuseum.[13]

Fältarbetets fem veckor på Torekällberget genomfördes genom närvaro alla vardagar mellan cirka klockan 9–16. Den huvudsakliga metoden för databildning var två typer av observationer: *direkta* respektive *deltagande* observationer. Skillnaden är ibland hårfin, men direkta observationer hänför sig främst till iakttagelser gjorda av sociala situationer utan direkt inblandning av observatören, till exempel av något som sker inom räckhåll för att kunna beskådas och/eller överhöras. Deltagande observationer är mest tydligt sådana som görs när antropologen handlingsmässigt vinnlägger sig om att smälta in i den undersökta gruppens sociala mikrokosmos för att genom ett tidsbegränsat insiderskap söka förstå mer om den levda erfarenheten i just den gruppens delade verklighet. På detta sätt kom jag som observatör att i varierande grad delta i de tre *spår* (inriktningar eller arbetslag, som de omväxlande kallas i dokument och av personal) för arbetsträning som var aktiva under min vistelse på Rehabarenan: bagerispåret; kafépåret; trädgårds- och områdesskötselspåret.[14] Genom detta slags observationer och deltagande fördes dagliga informella samtal med deltagare, handledare, samordnare och andra ur Torekällbergets personal. Jag deltog och observerade också vid åtta samtalstillfällen mellan deltagare från Rehabarenan, handläggare från remitterande myndigheter och Rehabarenans samordnare. Därutöver genomfördes nio fokuserade intervjuer med informanter ur alla nämnda

[12] Se artikeln ”Habitus” i häftet *Nyckelbegrepp i socialantropologin* (Björklund, Hannerz och Socialantropologiska institutionen. 2018; webblänk nedan i Käll- och litteraturförteckning).
[13] Via så kallad Extratjänst, en tidsbegränsad finansierad anställningsform från Arbetsförmedlingen.
[14] Ett fjärde spår, ”tågspåret”, låg nere under tiden för studiens genomförande på grund brist på handledare.

kategorier personal och deltagare. Sammantaget baseras studien på samtal med arton aktiva och tidigare deltagare, alla fyra handledare, projektsamordnaren, projektägaren, samt en handfull av museets övriga personal. Under fältarbetstiden var inte alla för tillfället inskrivna deltagare i Rehabarenan närvarande på Torekällberget p.g.a. semester eller andra skäl, och några få deltagare var av ytterligare andra orsaker inte tillgängliga för samtal av sådan art och längd att det kunde användas i studien. Kompletterande observationer gjordes vid två av Rehabarenans styrgruppsmöten under 2018, vid en föreläsning om ADHD och autism hos vuxna, arrangerad av Samordningsförbundet i Södertälje för bland annat Rehabarenans personal och remitterande myndigheters handläggare, samt under en presentation av utkastet till föreliggande rapport vid Samordningsförbundets styrelsemöte i oktober 2018. Dessutom har ett begränsat antal kvartalsrapporter och styrdokument bakom insatsen Rehabarenan studerats i syfte att förstå de uppsatta målen och jämföra dem med både det praktiska genomförandet på Torekällberget och hur detta genomförande beskrivs och rapporteras, muntligt och skriftligt. Den antropologiska metoden vinnlägger sig således om att via observationer, samtal och i dokument undersöka och jämföra vad människor gör, säger och säger att de gör.

Rapportens utformning

Alla deltagare och anställda vid Rehabarenan och Torekällbergets friluftsmuseum har i rapporten anonymiserats och givits pseudonymer. Dock har pseudonymerna valts så att de för läsaren indikerar om individerna har svensk, europeisk eller utomeuropeisk nationell bakgrund eftersom frågor om integration är centrala i Rehabarenans mål. I de fall där kön har bedömts vara oviktigt för resonemanget men där just denna kategori lätt skulle peka ut en beskriven individ, därför att exempelvis endast en av handledarna vid tidpunkten var av manligt kön, har det könsneutrala pronomenet ”hen” använts.

Efter denna inledning följer nedan först en beskrivning och reflektion av Rehabarenans lokalisering på Torekällberget och de strukturella förhållanden mellan yrkesgrupper som kunnat observeras där. Därefter fortsätter rapporten med att lyfta fram valda empiriska exempel för att illustrera och analysera hur delar av Rehabarenans uppsatta mål omsätts i den dagliga praktiken. Bland annat hur Torekällbergspersonalens sociala struktur ser ut och vad den kan betyda för de sociala relationerna på arbetsplatsen, hur Rehabarenans arbetsträning är organiserad och hur det går med integrationen på Torekällberget. Några av de viktigaste analytiska slutsatserna sammanfattas i rapportens konkluderande del.

II. Rehabarenans *modus operandi*

Lokalisering

För att studera hur Rehabarenan genomfördes i förhållande till de uppsatta målen följdes alltså den dagliga verksamheten på plats. En grundförutsättning för att förstå Rehabarenan var just *platsen* där den var förlagd, vad som pågick där och vad som kännetecknade och strukturerade den som arbetsplats. Rehabarenan har från sin start varit förlagd på Torekällberget i Södertälje, den branta höjden nära centrum som kröns av ett vidsträckt friluftsmuseum med djur, trädgårdar och bevarad bebyggelse från 1800- och 1900-talen. Museets ursprungliga planering stammar från tidigt 1900-tal, bara några decennier efter att världens äldsta friluftsmuseum, Skansen, hade byggts på Djurgården i Stockholm. Det var en tid då skandinavistiska, nationalistiska och patriotiska vindar svepte över Sverige och inte minst historiker och folklivsforskare drevs av ambitionen att bilda nuvarande och kommande generationer om Sveriges mångfald inom djurliv, naturrikedomar och kulturhistoria. I Södertälje var det just en kulturhistorisk förening som låg bakom den insamling av föremål och byggnader som sedermera skulle bilda grund för Torekällbergets friluftsmuseum i slutet av 1920-talet. Idag hyser museiområdet djurhagar, stallbyggnader, bondgårdar, trädgårdar, parkområde, stadsbebyggelse med mera. Huvudtemat för museets publika verksamhet är Södertäljes 1800-tal. Friluftsområdet är uppdelat i det så kallade *Landet* där framförallt djurens område är förlagt och *Staden* där olika slags stadsbebyggelse är bevarad och placerad utmed några gator och runt ett torg som också inramas av Södertälje Stadsmuseums stora byggnad.

Rehabarenans deltagare och personal hade vid den aktuella tidpunkten sina huvudsakliga platser för klädombyte, raster och i flera fall även arbete och arbetsträning i museets stadskvarter. Där fanns också de byggnader som hyste Torekällbergets friluftsmuseums kontor för museichef, antikvarier, kulturhistoriker och -vårdare, pedagoger, djurskötare med flera. Här fanns dessutom museipersonalens bibliotek, mötesrum, kök, lunch- och fikautrymme och en expedition. ”Kansliet” kallade personalen med ett ord alla dessa utrymmen som fysiskt också hängde samman. Rehabarenans samordnare hade sitt kontor på övervåningen i ett fristående litet hus på Landet-området, i vilket också några deltagare hade sina ombytesrum i bottenvåningen. Museets djurskötare hade lokaler nära djurens stallbyggnader och skiftade mellan dessa och kansliet för att utföra sitt arbete, inta måltider och delta i personalsammankomster.

Det förhållandet att museet hade ett huvudsakligt 1800-talstema för sin publika verksamhet påverkade Rehabarenans deltagare, som var tänkta att tränas för att komma närmare dagens arbetsförhållanden i ett huvudsakligen högteknologiskt, målinriktat och (förment) rationellt organiserat Sverige. Vi ska återkomma till på vilket sätt detta kunde påverka arbetsträningen och integrationen på Torekällberget.

Först en inledande beskrivning av hur Rehabarenans verksamhet organiserades i särskilda ”spår” för arbetsträning.

Arbetslag, inriktningar, spår

Arbetsträningen på Rehabarenan organiserades på ett sätt som kunde verka naturligt med tanke på vilken plats den var lokaliserad till och vad för slags verksamhet som pågick där genom utomhusanläggningar och aktiviteter förenade med dem; inte minst djur- och parkskötsel, men också inomhusaktiviteter som kaféverksamhet, bageri, verkstad,

handelsbod, krukmakeri, stadsmuseum och kontorsarbete. Utifrån dessa befintliga förutsättningar hade tre arbetsträningsspår konstruerats: ett bagerispår, ett kaféspår, och ett spår för trädgårds- och områdesskötsel (fortsättningsvis förkortat ”trädgårds- och områdesspåret”). Alla dessa tre spår var i full gång under tiden för studien. Därutöver hade Rehabarenan ett fjärde arbetsspår, ”tågspåret”, som inte direkt kunde kopplas till museets pågående verksamheter, utan mer hade karaktären av historiskt projekt under planering och uppstart, men med ett för undertecknad något oklart slutmål för museet och Rehabarenan. En anställd vid museet gav i ett samtal uttryck för en oväntat stark skepsis om tågspåret: ”Vansinnesprojekt det här med tågen. Det har redan kostat massor.” Arbetsträningen i tågspåret var tänkt att vara av verkstadstekniskt slag, men det hela låg i träda vid tiden för studien, på grund av att den handledare som nyligen hade anställts redan hade slutat. Mot fältarbetets slut genomförde några ur Rehabarenans projektledningsgrupp emellertid intervjuer med två sökanden till tågspårets utannonserade handledarplats.

Hur valen av inriktningar och spår hade gjorts och vilka eller vems behov de ursprungligen var tänkta att möta, var en fråga som formulerades under studiens genomförande. Lite tillspetsat kunde man fråga sig om det var Rehabarenans deltagares eller friluftsmuseets behov som i första hand tillgodosågs genom de konstruerade arbetsträningsspåren. Och visst existerade andra verksamhetsområden och sysslor som åtminstone hypotetiskt kunde ha ingått i arbetsträningen och innehålla typer av arbetsmoment av inte enbart manuellt slag, utan också mer intellektuella sysslor som exempelvis organisering och klassificering av museets samlingar eller assistans i produktionen av den publika verksamhetens språkliga och grafiska material. Det var undertecknads bild att deltagare också hade kunnat stimuleras av sådana arbetsuppgifter.

Social struktur och makt

När kartläggningen av platsen för Rehabarenans genomförande, vilka arbetsträningsspår som där hade skapats och var arbetstagarna hade sina arbets-, ombytes- och viloutrymmen var klar, blev Torekällbergets sociala struktur nödvändig att förstå för att begripa inom vilket system av sociala relationer som Rehabarenans personal och deltagare hade att verka. Sättet att göra detta blev genom att kategorisera studiens informanter i grupper utifrån egenskaper tillräckligt relevanta för att vara särskiljande och därför viktiga för att förstå den sociala spelsituationen på Torekällberget. Jag kallade dem:

- Museigruppen
- Projektledningsgruppen
- Re-habiliteringsgruppen
- Integrationsgruppen

Utifrån gruppmedlemmarnas olika stora innehav av tillgångar och egenskaper som fungerade som aktiva resurser för att utöva inflytande över museets planering och drift, placerades grupperna hierarkiskt som i rangordningen ovan.

Överst *museigruppen*, som bestod av tio anställda inom museets olika arbetsgrupper (kansliet, djuravdelningen, kulturhistoriska avdelningen, byggnadsvården, pedagogik och utställningar). Naturlig ledare för denna grupp var museichefen, som i den för studien konstruerade gruppindelning också var en av tre personer som också var medlem i ytterligare en grupp, projektledningsgruppen, eftersom museichefen i

överenskommelsen med Samordningsförbundet också står som projektägare av Rehabarenan. Därunder just *projektledningsgruppen*, bestående av de fyra vid tillfället anställda handledarna, varav två var delvis anställda för arbete inom museets ordinarie trädgårds-, områdes- och rekvisitaverksamhet, delvis som Rehabarenans handledare inom trädgårds- och områdesspåret; där fanns också Rehab-projektets samordnare, samt alltså projektägaren och tillika chefen för Torekällbergets friluftsmuseum. Vidare *re-habiliteringsgruppen*, som bestod av tio deltagare mellan tjugo och femtio år gamla, kvinnor (i majoritet) och män, och där alla hade svenskt eller annat europeiskt ursprung och fullt ut behärskade det svenska språket. Anledningen till gruppnamnets bindestreck är att det i denna grupp fanns några deltagare som var på Rehabarenan för rehabilitering och några andra vars träning istället hade mer karaktär av habilitering.[15] Re-habiliteringsgruppens medlemmar var fördelade på alla tre aktiva spår, men ett utmärkande drag var att enbart en av gruppens sju kvinnor arbetade i trädgårds- och områdesspåret. Eftersom ytterligare en grupp deltagare delade egenskaper som var socialt särskiljande för dem, gavs de en egen kategorisering med beteckningen *integrationsgruppen*; den bestod av nio deltagare som alla var över trettiofem år, män och kvinnor, och vars särskilda karaktäristika var att alla var födda i antingen Syrien eller Irak och hade bristfälliga kunskaper (om än i varierande grad) i det svenska språket, samt som en konsekvens av detta också kunskaper om svenskt samhälls- och arbetsliv som kunde förbättras. I kontrast till det faktum att enbart en kvinna ur re-habiliteringsgruppen arbetstränade i trädgårds- och områdesspåret, noterades att inte någon av de sex männen i integrationsgruppen arbetstränade i bagerispåret eller kafépåret.

Redan i mina första samtal med medlemmar ur museigruppen gled samtalsämnena snabbt och enkelt in på lättare akademiska spörsmål, säkert delvis som respons på min egen presentation och varför jag var där hos dem. Flera i museigruppen förklarade sin kännedom om etnologi, vilket förstås var förväntat för anställda vid ett museum med svensk folklivshistoria och 1800-tal som huvudtema, och undrade i vilket förhållande etnologi och antropologi stod till varandra som forskningsämnen. Vi kunde enkelt bolla kända forskarnamn som vi hade läst och kanske t.o.m. studerat för, och med någon kunde jag också konstatera att vi delade bekanta från universitetsvärlden. Den handfull personer som jag uppfattade utgjorde den mer eller mindre formella ledningen för museigruppen, utgjorde det också för museet i stort, inklusive den nyligen tillkomna Rehabarenan. Sociologiskt motiverades denna position genom deras större innehav av akademiska utbildningspoäng och i bredare mening kulturellt kapital[16] grundat på särskild kunnighet om svensk nationell och kulturell historia. Men därtill kom också deras positioner, titlar och andra uppdrag som anställda inom Södertälje kommun, deras längre tid på Torekällbergets friluftsmuseum och därmed deras av museichefen värderade erfarenhet och kunnighet.

[15] Något simplifierat kan skillnaden förklaras vara att habilitering riktar sig till den som har medfödda eller förvärvade och bestående funktionsnedsättningar, medan rehabilitering syftar på träning för att få tillbaka bästa möjliga funktionsförmåga, efter exempelvis en olycka eller sjukdom.

[16] ”’Kulturellt kapital’ betecknar sådana sociala tillgångar och resurser som bildning och utbildning (information), examina av igenkänt och erkänt slag från likaledes igenkända och erkända skolor, bred och djup kännedom om genrer och värdehierarkier inom och mellan kulturella former som konst, litteratur, musik, religion, vetenskap, samt förmåga att kroppsligt, mentalt och andligen behärska kulturella och kommunikativa uttrycksmedel som tal- och skriftspråk, musikinstrument, konstnärliga redskap, kort sagt, att vara och framstå som en *kultiverad* människa” (Galli 2012:96–97; webblänk nedan i Käll- och litteraturförteckning). (Mer om den generella maktformen ”symboliskt kapital”, som kulturellt kapital sorterar under, finns i artikeln med samma namn i häftet *Nyckelbegrepp i socialantropologin* [Björklund, Hannerz och Socialantropologiska institutionen. 2018; webblänk nedan i Käll- och litteraturförteckning].)

En av handledarna i projektledningsgruppen pekade en dag med humor på hur viktigt det var med titlar för dem i museigruppen, något som samma handledare kopplade till ”deras upptagenhet av kultur”. (Symboliska erkännanden är förstås helt avgörande inom kulturella och vetenskapliga världar, där en omvänd ekonomisk logik gärna tonar ner betydelsen av ekonomiskt kapital till förmån för mer ”hedervärda intressen”.) När det gällde handledarnas och samordnarens anställningar i Rehabarenans projektledningsgrupp, dominerade betydelsen av yrkesutbildningar över deras akademiska utbildningar, som fanns även där även om de var av kortare och ibland oavslutat slag. I jämförelse med ämnena jag förde samtal om i museigruppen, var de med handledarna och samordnaren av något mer handfast och känslomässigt slag. Bland utbildningstillgångarna i projektledningsgruppen (exklusive museichefen) fanns till exempel köks- och restaurangutbildning, kockutbildning, konditorsutbildning, socionomutbildning och trädgårdsmästarutbildning.

I alla samtal, intervjuer och observationer som gjordes med Rehabarenans deltagare hördes aldrig någon berätta att hen läst vid universitet, högskola eller yrkesskola, även om jag misstänker att så kan ha varit fallet bland någon som jag inte fick tillfälle att intervjua eller samtala med på önskvärt sätt på grund av språket eller av andra orsaker. En deltagare från Syrien berättade att hennes man hade utbildat sig till ekonom vid universitet i USA.

För att strukturellt förstå redan gjorda och kommande direkta och deltagande observationer av hur dessa fyra informantgrupper interagerade, började jag lägga samman utsagor som indikerade just detta. Till exempel förklarade en informant ur museigruppens ledning för mig att: ”Vi har försökt göra en mental resa med dem [Rehabarenan]. De är *museiarbetare*. Rehabarenan måste kopplas till museets verksamhet, annars går det inte.” Detta var förstås ett sätt att uttrycka en del av Rehabarenans uppsatta mål, att skapa en arena för integration och inkludering och minska utanförskap. En annan informant ur museigruppens ledning sade också, apropå särskilt dem i Rehabarenan som jag kallar integrationsgruppen, hur avgörande det var att ”vara en del av arbetsplatsen, [det] tror jag är jätteviktigt för att lyckas med integration.” På pappret och i ord var detta alltså en avgjord sak. Rehabarenans personal och deltagare skulle vara en integrerad del av Torekällbergets friluftsmuseum.

Ett sätt att undersöka hur detta att göra Rehabarenan till en del av museet som arbetsplats gick till, var genom de personalmöten som hölls en gång i veckan och vid vilka jag hade möjlighet att delta. I de fyra eller fem personalmöten som jag hann närvara vid deltog emellertid enbart medlemmar ur museigruppen och projektledningsgruppen, inga från integrationsgruppen eller re-habiliteringsgruppen. Jag fick veta att många av de senare inte ville, sannolikt på grund av deras språksvårigheter. Men långt ifrån alla hade ju svårigheter med svenska språket. Jag var förbryllad. Skulle inte just personalmöten vara av central betydelse vid arbetsträning, där ett delmoment förstås kunde vara att tränas i arbetslivets regler, normer och förväntningar? Och skulle inte personalmöten vara en ypperlig situation för att utöva språkträning, utifrån till exempel förtryckta dagordningar med mera, som också samtidigt förmedlade en svensk möteskultur som återfinns inom fackförbunden, föreningslivet, idrotten, osv. Dessutom skulle den deltagare som ännu inte hade förstått vad Rehabarenan var, genom personalmötenas fasta dagordningspunkt för just densamma, som en början åtminstone bli varse Rehabarenans roll inom Torekällbergets friluftsmuseum (och i nästa steg kanske inom Södertäljes myndighetsstruktur och förvaltning). Jag fick dock veta att ett annat slags möten, *arbetsplatsmöten*, hölls en gång i månaden och att där var Rehabarenans deltagare närvarande. Tyvärr hölls inget sådant möte under fältstudiens fem veckor.

Vid ett personalmöte blossade hastigt en kontrovers upp mellan en anställd från projektledningsgruppen och en från museigruppens ledning, om var mötet skulle hållas och vilka från Rehabarenan som skulle närvara. Meningarna var delade men museiledningspersonen gick snabbt segrande ur det hela. I stark affekt menade den anställda från projektledningsgruppen inför alla i rummet, som nu var på väg att tömmas, att ”jag blir alltid överkörd”. Ingen svarade, jag uppfattade att en lätt skamkänsla fortplantade sig i personalgruppen och det framstod uppenbart att jag hade bevittnat en spänningsspricka mellan Rehabarenan och museet. Situationen följdes av några uppföljande samtal med den aktuella personen från projektledningsgruppen som vid sidan av en beskrivning av ”jättemycket som fungerar” också kunde förklara ett inslag av oenighet mellan särskilt några personer på Torekällberget, beträffande Rehabarenans genomförande.

Jag började efter detta tolka vissa utsagor mot bakgrund av denna uppfattade spänning mellan museigruppen (eller ”kansliet”) och Rehabarenan. När jag en dag berättade för en av handledarna att jag hade varit och lämnat en sak till en av museigruppens medlemmar, uppstod följande korta ordväxling:

Handledaren: Jaså, hälsade hon på dig?
Raoul: Ja, varför skulle hon inte göra det?
Handledaren: Men de hälsar ju aldrig.

Situationen var inte sådan att saken kunde följas upp där och då, men tycktes ändå säga något viktigt.[17] I en annan situation kom ett yttrande från en tidigare deltagare och medlem i integrationsgruppen, nu anställd på Torekällberget via Arbetsförmedlingens Extratjänst. Det var ett konstaterande som var kort, rakt och fullt av realism när det uttrycktes en varmklibbig eftermiddag i en stund av både tacksamhet över arbete och inkomst och en samtidig sorg och trötthet över sakernas svåra och långsamma tillstånd. Med den begränsade svenska som Habib bemästrade sade han kort: ”Jag jobbar gratis för [museichefens namn]”. Det korrekta yttrandet tycktes säga tillräckligt om synen på arbetssituationen från en specifik position i Torekällbergets (för att uttrycka det sociologiskt) hierarkiska system av relationer mellan positioner. Som kontrast kan nämnas hur samma anställningsförhållande kommenterades från en position högre upp i hierarkin, i projektledningsgruppen, och med betydligt mer positivt tonfall: ”Extratjänst är gratis för oss; för Torekällberget”. Alla dessa detaljer, att någon hälsar eller inte, och att någon tjänar på någons arbete, är förstås inget unikt, men för studien var det ändå viktigt att fånga in dessa förhållanden på denna kombinerade arbets- och träningsarbetsplats. För att ge ytterligare en nyans av bilden av den sociala hierarkin kan nämnas en medlem ur museigruppens ledning som uppfattade Torekällberget som befriande jämlikt och sade: ”Det här är en arbetsplats där alla går ut och hugger i om det behövs”. Denna person uppskattade att möta deltagare från Rehabarenan och tidigare från andra projekt av omsorgskaraktär förlagda på Torekällberget: ”Man kan tycka, *vad härligt*, jag hade aldrig annars fått möjlighet att möta den här personen, som kanske har missbruksproblem…”

En iakttagelse som inte kunde undgå observatören av Torekällbergets sociala struktur, var att toppen av hierarkin befolkades av nästan uteslutande majoritetssvenskar, personer med svensk nationell bakgrund. Medan resan nedåt genom informantgrupperna visade en ökning av medlemmar ur den annorlunda populationsmajoritet som Södertälje

[17] Vad antropologen skulle kalla en ”rich point” i sina fältanteckningar.

kommun har i nationell jämförelse, där över hälften av befolkningen enligt den offentliga svenska statistiken klassificeras som invånare med ”utländsk bakgrund”.[18] Samma iakttagelse innehöll också observationen att Torekällbergets medarbetares hudfärg fördelade sig som på så många andra arbetsplatser, och generellt, i Sverige och även annorstädes: ljusare hudfärg i de dominerande grupperna, mörkare hudfärg i de dominerade. På det sättet avvek inte Torekällbergets integrationsarena under konstruktion från en övergripande global social ordning.

En dag när jag arbetade med några av männen i trädgårds- och områdesspåret, Abbas, Fadi och Jalil, och skördade olika slags rovor som bland annat skulle användas till lunchsoppa i Lindbloms kafé, inledde Abbas ett samtal om hans och min likhet. På knackig svenska fick han med min och de andras hjälp fram att vi, han och jag, som syrier respektive italienare, hade samma hud- och hårfärg och att han gillade det. Jag kunde inte annat än instämma. Och inflikade senare, eftersom jag uppfattade att detta likhetssökande var ett sätt att söka jämna ut olikheter, och för att ge honom mitt perspektiv på uthållighet mot sådana, att det i min familj hade tagit tre generationer på min mors sida och fyra på min fars för att frambringa en avkomma som kunde ta sig igenom det svenska utbildningssystemet och doktorera vid huvudstadens universitet. Jag hade förstås sett andra familjer, med annan bakgrund, göra denna klass- och generationsresa mycket snabbare, men min poäng var att det gällde att ha tålamod och sträva på med den långsiktiga kulturella och sociala planen. Abbas lyssnade till detta med en blandning av intresse och skepsis. Vi grävde vidare i värmen.

Arbetsdagens struktur och rytm

Arbetsdagarna såg rätt olika ut i de spår som jag följde och det blev viktigt för studien att bryta ner arbetsdagarnas organisering för att kunna analysera hur de bidrog eller inte till att uppfylla Rehabarenans mål.

Rehabarenans arbetsträning i Lindbloms kafé var helt styrd av den planering och organisation som bestämdes av kaféets publika öppettider. Man öppnade varje dag klockan 11.00 och stängde klockan 16.00. Detta påverkade produktionen och därmed arbetsträningens hela upplägg. De fasta öppnings- och stängningstiderna tiderna skapade naturliga rutiner och möjlighet att ”schemalägga” de olika sysslornas utförande. Bland annat användes på ett mycket bra, enkelt och överskådligt sätt en whiteboardtavla där dagliga arbetsmoment kunde bockas av. Jag såg dock aldrig att de deltagare som inte behärskade svenska använde sig av tavlan, men på sikt var det nog meningen. Kaféets öppettider påverkade också organisationen och arbetsträningen i bagerispåret, eftersom bageriets produktion vid tidpunkten var inställd på att förse kaféet med bakverk. Handledarna för bagerispåret och kaféspåret ansvarade också för all planering av menyer, löpande inköp och service av köksmaskiner och -redskap samt beställningar av råvaror och andra förbrukningsvaror förknippade med kök- och serveringsverksamhet samt personalvård. Detta stal förstås mycket tid från den arbetsträning som handledarna i första hand var anställda för att utföra och, om den skulle utföras med en någorlunda hög ambition, också behövde kunna planeras i förväg för de olika deltagarnas behov.

Språkträningen blev därför minimal i både bagerispåret och kaféspåret eftersom den mest kom att handla om att utföra de sysslor som låg för handen, för att hålla den av öppettiderna styrda produktionen igång, och mindre om att till exempel systematiskt träna och examinera glosor: att till exempel gå igenom namnen på restaurangkökets respektive bageriets alla redskap och råvaror (substantiv), som utgjorde grunden för hela arbetet, de

[18] Statistiska Centralbyrån (SCB) 2017/2018; webblänkar i Käll- och litteraturförteckning.

rätta orden för redskapens användande (verb) och de för bedömningar av utseenden, mått, former, smak, osv (adjektiv). Allt detta gjordes, men huvudsakligen på ett improviserat och muntligt sätt, och utan något slags systematisk uppföljning eller examination. Öppettidernas påverkan på arbetet i kaféet gjorde också att raster för fika och lunch inte inträffade rutinmässigt kring särskilda klockslag. Detta är förstås ett välkänt fenomen för arbetsförhållanden i restaurangvärlden, där raster och måltider ofta sker i flykten, inte minst för serveringspersonal, men effekten av detta gjorde också att ingen direkt arbetsgemenskap kunde skapas kring sådana tillfällen. Bristen på rutinmässiga raster vid vissa klockslag riskerade att på sikt vara till men för de deltagare som genomgick rehabilitering efter lång tids sjukskrivning och med inslag av utmattning. För de deltagare som istället genomgick habilitering för ett arbetsliv där deras överaktivitet kunde hanteras, var bristen på rutiner kring pauser också något som behövde hanteras. I bägge fallen var det ofta Rehabarenans samordnare som fick rycka in och påminna deltagare om att ta pauser. Handledaren hade ofta för mycket att hantera på en och samma gång.

Om kaféspåret och till viss del bagerispåret styrdes av de publika öppettiderna för dagens start- och slutpunkt, var förhållandet nästan tvärtom för trädgårds- och områdesspåret. Säkerligen fanns överenskomna arbetstider på pappret för varje deltagare, men för en utomstående observatör var dessa svåra att få grepp om. Deltagarna tycktes anlända vid lite olika tidpunkter på morgonen, och på eftermiddagarna var det likaså svårt att få grepp om när arbetsdagen egentligen var tänkt att sluta. Delvis förklarades saken säkert av att undertecknads tider var något annorlunda, men helt klart var att det inte fanns några fasta rutiner för exempelvis gemensam genomgång och arbetsinstruktioner på morgonen eller gemensam avstämning vid arbetsdagens slut. Arbetsuppgifterna i trädgårds- och områdesspåret var många och skiftande. Friluftsområdet är stort och där fanns en mängd saker som behövde tas om hand. Till skillnad från bagerispåret och kaféspåret fanns här också ett antal arbetsmoment av kroppsligt mer belastande karaktär. En gjord observation väckte här frågor om rehabilitering och ergonomi. Några deltagare förklarades ha varit delvis långtidssjukskrivna på grund av kroppsliga orsaker. Långa arbetsliv med tunga jobb hade i åtminstone två deltagares fall orsakat kroppsliga förslitningsskador. Detta togs hänsyn till av handledare och samordnare, men på ett sätt som var detsamma som i fallet med språkträningen, som även i detta arbetsspår mestadels skedde improviserat och muntligt. Arbetsträning i form av rehabilitering av kroppsliga skador kunde tänkas kräva något mer genomtänkta ergonomiska upplägg, än att enbart med jämna mellanrum uppmana de aktuella deltagarna att ”ta det lugnt”. Inte heller framkom uppgifter om att handledarna, de var två stycken i trädgårds- och områdesspåret, eller samordnaren, i samråd med till exempel deltagarnas handläggare från anvisande myndighet, hade någon pågående eller tidigare kontakt med expertis inom kroppslig rehabilitering för dessa deltagares räkning. Under fältstudiens veckor var också två deltagare med dessa problem sjukskriva från Rehabarenan någon period på grund av kroppslig utmattning respektive smärta. Kafferaster och luncher var å andra sidan betydligt mer avgränsade avbrott i trädgårds- och områdesspåret. Man hade ett kombinerat fika- och lunchrum i ett av husen i stadskvarteren där också ett krukmakeri fanns. Under fikaraster kunde långa och intensiva samtal utbryta på omväxlande arabiska och svenska. Eftersom inga kunder väntade, som i kaféet, kunde rasterna bli relativt utsträckta. Och till min förvåning förlängdes de ibland ytterligare när de avlöstes av rökning utomhus i anslutning till de verkstäder där en del av trädgårds- och områdesspårets verksamhet också skedde och där toaletter och ombytesrum fanns. Antalet rökare var betydligt fler i detta spår än i bageri- och kaféspåren. Detta föranledde också en av handledarna att beklagande och irriterat en dag uttrycka sig ge deltagarna ”arbetsinstruktioner i ett moln av rök”. På grund av det

vidsträckta området att utföra sysslorna på och på grund av deltagarnas utspridning i mindre grupper, hade deltagarna i trädgårds- och områdesspåret en hel del tid under arbetsdagarna som inte direkt leddes av någon av handledarna. En av handledarna menade också att egentligen räckte två personer för museet för att utföra de sysslor som detta arbetslag hade som arbetsträningsspår. Arbetsbrist var därför ett inslag som säkert bidrog till arbetsdagarnas lösare struktur och de i undertecknads öron ovanligt många gånger det hörde sägas av någon ur projektledningsgruppen till deltagare i trädgårds- och områdesspåret att ”ni får ledigt”, ”ni kan gå hem”, ”imorgon är ni lediga”. Någon gång av förklarliga skäl, därför att projektledningsgruppen exempelvis skulle på fortbildningskurs eller liknande, men andra gånger mer svårförklarligt. Inte minst med tanke på den tid för språkträning som då fanns och som så väl behövde användas.

Den icke handledarledda arbetstiden i kombination med språkproblemen för de män i trädgårds- och områdesspåret som kategoriserades till integrationsgruppen, bidrog till att en hel del arbetsinstruktioner som hade missförståtts ledde till fel i arbetet och som ofta inte kunde korrigeras i tid. Vilket på ett olyckligt vis hakade i en hel del återkommande påpekanden och delade föreställningar i projektledningsgruppen om att deltagarna med utländsk bakgrund var på ett speciellt och annorlunda vis. Att de till exempel ”inte förstår fast de säger att de förstår”. Eller att de ”gärna vill arbeta snabbt och effektivt” men att det ledde till att det blev fel. I botten fanns också argumentet att det var museets 1800-talstema som gällde för trädgårds- och områdesspåret, vilket sades inte vara förenligt med att bara göra allt snabbt och effektivt. Det som skulle utföras skulle ibland också utföras ”på rätt sätt” och med ”tidsenliga redskap”. Undertecknad ska erkänna att det inte var lätt att avgöra när vad skulle göras på vilket sätt och med vilka verktyg. För visst förekom också fullt moderna arbetsredskap i trädgårds- och områdesspåret. Den kulturella och köns- eller genusmässiga snedfördelning som fanns mellan de olika arbetsträningsspåren tycktes förstärkas något här. Och de främsta förlorarna var männen i integrationsgruppen. I kaféets kök och i bageriet användes fullt moderna hjälpmedel från 2000-talet, såsom ugnar, spisar, kylar, frysar, stavmixers osv. och där avkrävdes inte deltagarna att till exempel städa, tvätta arbetskläder eller tillaga vissa maträtter på särskilda sätt som hade med 1800-talet att göra. Vilket i flera fall dessutom hade gått emot gällande arbetsmiljöregler. Till en del handlade denna ”kulturkrock” om pedagogik, och att orka arbeta med de språkligt behövande deltagarna på ett mer genomtänkt sätt. Ett arbetssätt som också skulle behöva innehålla moment av examination, för att genom mer *aktivitet* från deltagarna säkra förståelsen och undvika missförståelse av givna instruktioner. En sådan pedagogik skulle sätta ljus på hur instruktioner och språkträning utformades och gavs – muntligt, skriftligt (på svenska och exempelvis arabiska) och bildligt (med pictogram) – och att dessa handledningsmoment kunde justeras och förbättras. En övergripande del av ”kulturkrocken” kunde kopplas till (ovan) nämnda tanke att det existerar en märklighet i det förhållandet att Rehabarenan förlagts till ett museum med 1800-talstema, när deltagarna är tänkta att tränas för att närma sig 2010-talets tekniskt kännetecknande förhållanden i ett i huvudsak och utifrån förment rationella argument organiserat svenskt arbetsliv.

Arbetsgruppernas dynamik

Om arbetsdagens struktur och rytm skilde sig en del mellan å ena trädgård- och omskötselspåret, och å andra sidan bageri- och kaféspåren med sina mer tidspressade scheman på grund av kaféets kommersiella verksamhet, fanns också skillnader i hur deltagarna inom integrationsgruppen respektive re-habiliteringsgruppen interagerade och

med vilken betydelse för Rehabarenans genomförande av sina mål för integration, rehabilitering och hälsa.

Alla integrationsgruppens sex män arbetade som nämnts inom trädgårds- och områdesspåret medan integrationsgruppens tre kvinnor arbetade inom bageri- och kaféspåren. Denna könsmässiga och kulturella uppdelning hade konsekvenser för den sociala dynamiken inom hela Rehabarenan. Bland de sex männen i integrationsgruppen ingick de tre män som efter sitt tidigare ordinarie deltagande i Rehabarenan, nu hade anställts av museet genom så kallad Extratjänst. I den utomstående observatörens ögon var de tre dock fortfarande en del av Rehabarenans deltagare på alla praktiska sätt, och i minst lika hög grad som de senare i behov av språkträning (utöver sin handledning) för att undvika fortsatta missförstånd i utförande av arbetsinstruktioner. Det var i själva inte förrän en bra bit in i fältstudien som jag insåg att de tre männen var på Torekällberget under andra premisser än de andra tre männen i integrationsgruppen (och trots att samordnaren säkert hade nämnt detta redan i inledningen). Gruppen av män kännetecknades av språklig och kulturell gemenskap. Alla var från Syrien och Irak, alla var kristna, och alla kunde trots skillnader i modersmål (arameiska, kaldeiska, mandeiska) konversera med varandra på arabiska. Detta underlättade mycket när de hjälpte varandra med att översätta och försöka förstå svenska instruktioner, och erbjöd förstås också en viss social avspänning. Men samtidigt en avspänning i lite för hög grad, så pass att handledare och samordnare ständigt kände sig föranledda att påpeka att ”*ni måste tala mer svenska*”. Arabiskan kunde sålunda både vara till gagn för att underlätta kommunikationen, men också leda till viss gruppbildning och slutenhet bland integrationsgruppens män som genom sitt språk och delvis delade kulturella bakgrund också kunde utöva ett visst motstånd mot de krav på ”svenskhet” som ställdes på dem. Som nämnts var handledningen i denna grupp inte så intensiv, vilket delvis berodde på att männen genomförde sina arbetssysslor utspridda över olika delar av friluftsområdet. Möjligen underlättat av detta förekom också en hel del ”maskning” i arbetet. Särskilt av några deltagare och till andra deltagares växande förtret. Jag bevittnade flera situationer där stor irritation och hetsiga diskussioner uppstod på arabiska mellan männen, och som jag i intervjuer senare kunde förstå handlade om just vissas ”lathet” i jämförelse med andras ”flit”. Denna skillnad sades gälla både utförandet av arbetet och intresset av att lära sig svenska. Tillsammans med männen i arbetssituationer och under fikaraster kunde jag uppfatta skämtande som emellanåt kantrade åt hackande och någon gång närmade sig mobbning med återkommande kommentarer om en deltagares kropp och utseende och sätt att utföra sina sysslor. Kort sagt fanns här inslag av en *maktkamp* om den interna hierarkin i gruppen. Jag nämnde dessa saker för projektledningsgruppens handledare och samordnare och förstod att de hade viss medvetenhet om vad som pågick bland männen i integrationsgruppen, men att de ännu inte hade en enad strategi om hur man skulle hantera saken. De övriga männen och den enda kvinnan i trädgårds- och områdesspåret var på Rehabarenan av andra huvudskäl än integrationsgruppen, för rehabilitering, och slöt sig till varandra i ”parbildningar” kännetecknade av ömsesidig förståelse och hjälp fick jag understruket av handledare och samordnare, och höll dessa deltagare samman två och två under både utförande av arbetsuppgifter och raster. Viss irritation mellan dessa svensktalande deltagare och de i integrationsgruppen observerades, och någon gång uttryckt i vaga men ända stereotypa rasistiska föreställningar och metaforer. Likaså fanns klara rasistiska inslag i sättet som de kristna männen från Syrien och Irak talade om muslimer, och som fick några av dem att vid tidpunkten, som sammanföll med den svenska valrörelsens slutspurt, lyfta fram Sverigedemokraterna som ett i deras ögon gott politiskt alternativ.

Den starkaste parbildningen inom bageri- och kaféspåren utgjordes av två kvinnor ur integrationsgruppen och grundades i deras liknande språkliga och kulturella situation. I övrigt var bageri- och kaféspåren till största del besatta av medlemmar i re-habiliteringsgruppen. Dessa hade svenska som första språk och de tre kvinnliga deltagare som behövde språkhjälp fick det delvis av andra deltagare i spåret och i betydligt högre utsträckning än mellan svensktalande och arabisktalande i trädgårds- och områdesspåret. Handledarna var på grund av arbetets rumsliga organisering betydligt mer närvarande i bageri- och kaféspåren än i trädgårds- och områdesspåret. Möjligtvis bidrog detta i kombination med det mer tidsstrukturerade arbetsschemat och dominansen av svenska språket, att arbetsgrupperna här också framstod som mer harmoniska än i trädgårds- och områdesspåret. Även om omsorg om deltagarna kännetecknade handledarnas och samordnarens relation till deltagarna i alla tre spåren, uppfattade jag att omsorgen för dem i re-habiliteringsgruppen och särskilt deltagarna med funktionsnedsättning och utmattningsproblematik var något mer intensiv än för männen och kvinnorna i integrationsgruppen. En liten men signifikant observation gjordes: vid två tillfällen överhördes ordet ”älskling” hastigt uttalas av en medlem ur projektledningsgruppen och riktat till olika medlemmar ur re-habiliteringsgruppen. Förmodligen spelade en habitusgemenskap och frånvaro av språk- och kulturbarriärer dem emellan roll för en trygghet i hur känslor kunde och fick uttryckas utan att missförstås. Men undertecknads bedömning av användningen av denna kulturella trygghet på detta sätt, var att den gav uttryck för en viss gränslöshet i relationen mellan personal och deltagare, och därmed en brist på professionalitet snarare än skickligt utövad empati. Trots den förhållandevis intensiva omsorgen om medlemmarna i re-habiliteringsgruppen, var frånvaro från jobbet mer vanligt i denna grupp än i integrationsgruppen. Frånvaron kunde bero på sjukdom, behov av vila eller annat i deltagarens liv som ibland delvis kunde kopplas till deras diagnoser och tidigare sjukdomshistoria. Detta var ett stressproblem för handledarna som hade produktionen för den publika verksamheten att beakta och innebar ett återkommande inslag av osäkerhet om arbetsstyrkan på morgonen skulle vara fulltalig eller inte; och gagnade inte de deltagare som ändå var på plats.

Integration, skam och segregation

I slutet av den timslånga intervjun med deltagaren Habib blir han mer livlig och förklarar ivrigt för mig att han verkligen ser alla på Torekällberget som sin familj: ”Eva är som min syster, Fadi är min bror. Det är sant, det är så. Ibland när jag kommer till Torekällberget säger jag till alla ”Godmorgon Sverige!” *Jag tolkar detta som ett sätt för Habib att säga ”jag är positivt inställd till det vi gör här, och till livet i Sverige.” Samtidigt kan jag inte låta bli att koppla detta positiva uttalande till en gruppsituation några dagar tidigare, när Habib, under en fikapaus och med sina deltagarkolleger i integrationsgruppens gillande, sade ungefär att han inte vill bli svensk, och att de alla, han och kollegerna, gillade att ”*man inte behöver lära sig svenska i Södertälje*”.*

Den här inledande vinjetten i etnografiskt presens syftar till att synliggöra hur motsägelser kunde fångas upp under studien, och hur den segregering mellan grupper som existerar i Södertälje kunde tränga fram som brottstycken i pågående vardagssamtal om allt möjligt, som här under en ihågkommen fikarast med Habib och de andra männen ur integrationsgruppen i trädgårds- och områdesspåret. Men segregering och integration mellan grupper i Södertälje kunde också tränga fram fullt artikulerat och genomtänkt, som i en intervju med en handledare som menade att: ”Man brukar prata om integration. Men det finns inte i Södertälje. Vi har inget sådant. Du kanske kan ha det bland vissa grupper, om du tänker från Afrika, då har du en annan situation, men [inte] i de här andra

grupperna som har varit här länge”. Och flera gånger under fältstudien fick jag från olika håll och alla informantgrupper skildringar av den stora assyriska/syrianska populationens institutionalisering i Södertälje. Mest märkbart genom deras kyrkoförsamlingar, festlokaler, bröllop, restauranger, idrottsklubbar, politiska representanter, kriminella nätverk, och mediebolag med global räckvidd till den assyriska/syrianska diasporan i olika delar av världen. Många och långa samtal med informanterna i integrationsgruppen gav inblickar i förhållandena i Syrien och Irak, men också Södertäljeområden som Hovsjö och Ronna, som alla bidrog till att stärka min bild av att dessa deltagares ambition att helhjärtat underkasta sig vad Rehabarenan hade att erbjuda dem var begränsad. Jag kunde därtill inte bedöma huruvida deras närvaro på Torekällberget och Rehabarenan var helt frivillig, eller om deras olika remitterande myndigheter och handläggare hade gett dem ett erbjudande som de, så att säga, inte kunde tacka nej till.

Som redan nämnts fanns ambitionen från museiledningen att göra en ”mental resa” med Rehabarenans människor för att få dem att förstå att de var *museiarbetare*: ”Rehabarenan måste kopplas till museets verksamhet, annars går det inte.” Många tecken pekade på att detta också skedde, men där fanns inslag som indikerade att detta mål ännu inte fullt ut kunde sägas vara uppnått. Till exempel fanns deltagarnas frånvaro vid personalmötena, och att separata fika- och lunchutrymmen inrättats, vilket till viss del kunde rättfärdigas utifrån vissa deltagares språkbrister och museets utrymmesbrist, men inte enbart. Där fanns också frånvaron av information på det fysiska området och på hemsidan om Rehabarenan, bortsett från den minimala raden: ”Vi är även en plats för arbetsträning och språkträning” i anslutning till informationen om Lindbloms kafé. Det senare var svårförståeligt med tanke på hur bra kaféverksamheten med Rehabarenans hjälp ändå gick: en mer elaborerad och explicit information på såväl museets hemsidas förstasida och i anslutning till kaféet som fysisk plats, skulle inte bara underlätta för både gäster och deltagare att undvika besvärande missförstånd kring exempelvis att, som en informant sade, vissa ”saker tar lite längre tid; att den som går ut [och serverar] kanske inte pratar jättebra svenska; eller har svårt att titta i ögonen”. En sådan information skulle sannolikt också generera extra goodwill för kaféet som redan utan denna information fick återkommande uppskattande ord av sina gäster. En goodwill som kunde komma både kaféet, Rehabarenan, museet och deltagarna till del.

Till det kunde läggas detaljer, som att det saknades flera ur Rehabarenans projektledningsgrupp på Torekällbergets friluftsmuseums personalsida på hemsidan. Men också en insikt som kom med en händelse som inträffade en dag när det regnade: Jag kom gående längs en av stadskvarterets gator iklädd en regnjacka som jag precis hade fått låna, med Torekällbergets logotyp tryckt på. Deltagaren Jalil kom ut från krukmakeriet där trädgårds- och områdesspårets fikarum låg, han approcherade mig och gav mig en komplimang för den fina regnjackan. Hans egen regnjacka var mer anonym och utan logotyptrycket på. Jalil föreslog att vi skulle byta och innan jag hann svara sprack han upp i ett leende. Han skämtade. Men ändå inte, budskapet hade gått fram: Varför hade jag, en kortvarig gäst på Torekällberget, en sådan identitetsgivande jacka och inte han? Jag nämnde senare händelsen för en ur projektledningsgruppen och frågade varför inte alla utomhusarbetande deltagare hade regnjackor med museets karaktäristiska logotypbild, kvarnen, på. Några hade det, men inte alla. Svaret hade en praktisk sida (”inte hunnit…”) men också en som förvånade mig, personen menade att en del deltagare pratade så dålig svenska att det kunde bli lite besvärligt när museibesökare frågade dem om saker. Det stod klart för mig att den här informanten, anställd inom Rehabarenan, inte uppfattade att just detta kunde ses som en självklar del av det språkträningsuppdrag som museet hade och som var ett av Rehabarenans integrationsmål: att deltagare kunde träna

svenska även genom att tala med museibesökare. Alternativt, att hen förstod detta, men att saken var… komplicerad.

Denna händelse tillsammans med en annan ledde mig in på frågan om *skam*, alternativt blygsel, vuxna emellan om kulturella skillnader som var för jobbiga att ta tag i. Det kom till min kännedom att det inom projektledningsgruppen fanns obekräftade aningar om att en av deltagarna i integrationsgruppen var analfabet. Min omedelbara reaktion var att undra över varför man bara hade aningar om detta men inte visste mer säkert. Minsta lilla språkträning med hjälp av skrift hade väl bekräftat eller dementerat en sådan misstanke. Om man nu inte kunde fråga rakt ut? Och var detta inte en central information som måste ha funnits hos deltagarens handläggare på den anvisande myndigheten? Var fanns samordningen, mellan inte minst denna handläggare och Rehabarenans egen samordnare? Med denna nya information mindes jag att jag hade undrat lite över den nämnda deltagarens blick och kroppshållning (*habitus*) när jag första gångerna talade med hen. Jag hade uppfattat något undvikande, nedböjt och lite undergivet, och började nu tolka detta i termer av möjliga uttryck för den typ av skam som kan kopplas till att vara en vuxen människa bland andra vuxna människor och för det första varken förstå eller tala språket särskilt bra, som de talar, men dessutom att leva i ett socialt sammanhang där just skriftkultur är en samhällsgenomgripande *självklarhet*, utan att själv vara varken läs- eller skrivkunnig, inte på sitt modersmål och inte på det nya landets språk. Jag fick senare möjlighet att närvara när denna deltagare träffade en kontaktperson från insatsen MAP 2020 och observerade då hur de två upprättade en ”språkplan” för kommande månad där deltagaren själv gavs det fulla ansvaret att välja vad hen behövde träna på kommande månad. Valet blev ”träna på att *prata* svenska”. Och på kontaktpersonens fråga om hur denna träning skulle till, svarade deltagaren ”*prata* mer svenska” – vilket upprättaren av språkträningsplanen godkände utan invändningar eller mer detaljerade förslag om utprövade och särskilt bra sätt att språkträna på. ”Är detta allt”, tänkte jag. ”Är detta verkligen en seriös språkträningsplan?” I en intervju med deltagaren bekräftades senare att hen var analfabet och jag fick en genomgripande beskrivning och förklaring till detta via de förhållanden som personen hade genomlevt i sin hemstad i en av Irak-Syrien-regionens många krigshärdar. Dessa hade format denna deltagares habitus på ett sätt som nu också upprätthölls genom hens liv med familj och barn i Sverige och Södertäljeområdet Hovsjö. Jag tänkte att denna medelålders person skulle få fortsatt svårt att komma närmare svensk ordinarie arbetsmarknad om inte något gjordes åt den nu bekräftade analfabetismen. Från andra hållet sett var det uppenbart svårt och skamfullt även för de svenskspråkiga att föra analfabetismen på tal, med en person som gärna ville undvika just detta, som gick sin egen väg och som jag förstod i intervjun ville ”sköta sitt”.

Det sociala avståndet var ofrånkomligen stort mellan en icke läs- och skrivkunnig deltagare i Rehabarenan och de i Torekällbergets museiledning som genom akademiska utbildningar hade ansenligt innehav av i Sverige gångbart kulturellt kapital. Och även om detta avstånd inte kännetecknade merparten av de övriga relationerna mellan Rehabarenans deltagare, projektledningsgruppen och museipersonalen, så indikerade den spännvidden mellan vilka olika slags habitus och liv som samlades på denna bergstopp i Södertälje. En informant ur museiledningen menade att hon och de andra i Rehabarenans början, hade resonerat i stil med: ”Är de en del av *oss*? Ja, men hur*?*”. En annan i museiledningen förklarade i en intervju hur det funnits en oro inför Rehabarenans införande, och att det oron delvis handlade om var att värna den egna gruppen, en grupp som ovan karaktäriserats som välutbildad, majoritetssvensk och vit: ”Det som var nytt var att det involverade *oss* så direkt. *Vår* personalgrupp. Och det fanns en oro… ’Hur ska det

gå […] Hur ska det påverka…? *Vi* är väldigt tajta, *vi* har ont om tid, hinner *vi?* Och *vi* har ont om plats... *’”.*

Att olika yrkesgrupper hade sina kaffe- och lunchrum på skilda håll förklarades på olika sätt som fick saken att framstå som rationell, naturlig och naturligtvis inte resultat av någon medveten illvilja. Likväl kunde sådana uppdelningar av en personalstyrka alltid konstrueras olika, beroende på vilka slags resultat en organisation var ute efter att nå. Den höga genomströmningen av deltagare i Rehabarenan angavs i museigruppen som ett skäl till att integration inte var så lättgenomförd, och kom på så sätt att kollidera med Samordningsförbundets kanske något ingenjörs- och industrimässigt formulerade grundtankar om ”flöden” av deltagare in och ut ur insatsen och om nödvändigheten av att undvika ”inlåsningseffekter”. Talet om flöden, genomströmningar och negativa inlåsningseffekter pekade på en *tidsaspekt* som inte var känslig för den dimension av projektet Rehabarenan som inbegrep integration, inkludering och minskat utanförskap, det vill säga sociala fenomen som kännetecknas av att ta tid *och* plats.

I överenskommelsen mellan Samordningsförbundet och projektägaren Torekällberget friluftsmuseum står att det är via museets uppdrag att skildra Södertäljes historia som museet också erbjuder en miljö som kan främja integration och förankring i samhället.[19] Hur Södertäljes 1800-talshistoria kopplades till den aktuella integrationsgruppens behov, förblev dock oförklarat i studien. Vad som emellertid stod klarare var att gruppbildning och sammanhållning *inom* både integrationsgruppen och museigruppen bidrog till att integrationsmålet i Rehabarenan ännu led av ”barnsjukdomar”, som en museigruppsinformant uttryckte det, och att det krävde en mer genomtänkt strategi från alla inblandade.

Arbete, hälsa, integration: handledningens pedagogik och planering

Något som förvånade undertecknad under fältstudien var att Rehabarenans deltagares vistelse på Torekällberget inte tycktes följa någon planerad modell eller utvecklingsplan. Ord som ”resa”, ”stegförflyttningar” och ”nästa steg” förekom i samtal mellan samordnare och handledare och vid styrgruppsmöten. Men jag såg eller hörde aldrig att någon av alla inblandade känd och använd arbetsmodell eller -plan fanns och användes. Varken för Rehabarenans generella arbete eller det individuella arbetet med varje deltagares träning. Efter tiden på Rehabarenan upptäcktes dock att det i dokumentet ”Årsberättelse för Rehabarenan Torekällberget gällande året 2017”[20] fanns en angiven metod och process i form av en trappstegsmodell, i text och bild, för ”arbetslivsrehabilitering, arbets-/språkträning”. I anslutning till detta och på en direkt fråga till Samordningsförbundet under dess styrelsemöte i oktober 2018, fick jag svaret att den modellen nog inte längre var i bruk.

Om det stämde, och det inte fanns någon explicit arbetsmodell som projektledningsgruppen arbetade efter och tog stöd av, tycktes en observation gjord vid flera tillfällen konfirmeras: att mycket av den dagliga arbetsträningen, rehabiliteringen och integrations- och språkarbetet skedde improviserat. Dessutom att handledningen och samordningen inom Rehabarenan skedde i stark relation till museets dagordning och dagsbehov (inklusive de nämnda kaféöppettidernas påverkan på Rehabarenans arbetsträning genom produktionskravet) och som en konsekvens av detta utfördes utan möjlighet till mer noggranna pedagogiska förberedelser. Handledarna förklarade sig inte ha haft tid till sådan slags förberedelse under sin tid på Torekällberget, och samordnaren

[19] Samordningsförbundet i Södertälje 2018a, sid. 4.
[20] Samordningsförbundet i Södertälje 2017b, sid. 3.

svarade på frågan om handledare och samordnare hade några gemensamma avstämnings- eller/och utvecklingsmöten, att ”nej, det fungerar inte”. Istället fick även detta ske improviserat och när tidsluckor uppstod för var och en, eller när något mer akut behövde avhandlas och annat fick vänta.

Under studiens gång och under den påföljande analysen konstaterades att Rehabarenan pedagogiskt sett kunde ses ha ha tre ledord att organiseras efter: *arbete* (träning), *rehabilitering* (hälsa), *integration* (språk). Och om dessa ledord skulle rangordnas kunde det göras i form av en triangelpyramid där ”arbete” utgjorde dess topp och ”rehabilitering” och ”integration” pyramidens två fötter längs den gemensamma baslinjen (▲). *Arbetsträning* var gemensamt för alla deltagare, medan re-habilitering och integration fördelade sig lite olika beroende på deltagarnas bakgrundshistorier (deras habitus). Genomförandet av Rehabarenan konstaterades vidare behöva ske på två nivåer liknande de som styrdokumentet ”Torekällbergets Rehabarena Beslutsunderlag 2018” innehöll i avsnittet om ”Mål för Rehabarenan[21], nämligen en *strukturell* nivå och en *individuell* nivå.

På genomförandets strukturella nivå krävdes en övergripande pedagogisk idé och en arbetsmodell för handledarnas arbete och deltagarnas progression. Arbetet kunde inte bygga på spontana föreställningar kring vad som kännetecknade utveckling och progression. Samtidigt kunde Rehabarenan inte låtsas erbjuda en *yrkesutbildning*, sådan var inte dess konstruktion i grunden. Det betydde att deltagare istället borde förväntas rotera mer mellan och inom de olika spåren. Byte mellan spåren skedde ibland redan nu, men i första hand när deltagaren själv ville. Istället skulle detta optimalt vara ett genomtänkt arbetssätt, varigenom vistelsen på Rehabarenan skulle syfta till att ge deltagaren en betydligt bredare palett av erfarenheter att gå vidare med. En viktig jämlikhets- och jämställdhetsaspekt att beakta vid utebliven rotation, var också att Extratjänst inte kan komma ifråga för alla slags spår, eftersom kommersiell verksamhet som den i kaféet (och den som planerades i bageriet) inte medgavs för detta slags anställningsbidrag. En rotation skulle alltså fördela chansen att få Extratjänst på museet mer rättvist.

Det fanns som beskrivits en tydlig snedvridning när det gällde kvinnornas och männens fördelning mellan spåren och likaså i spridningen av deltagare med svensk respektive utländsk bakgrund. En delförklaring till denna snedfördelning var att Rehabarenan tillät deltagare att själva välja spår. Men också att man i kombination med detta någon gång hindrade deltagare att arbetsträna i ett visst arbetsspår, grundat på observationer och klassifikationer gjorda om deras lämplighet eller inte: exempelvis för att ”man inte har finliret” eller bedömdes passa ”perfekt på grovjobb”. I en diskussion i Rehabarenans styrgrupp om dessa snedfördelningar, menade samordnaren sig vara medveten om detta problem och förklarade att ”jag försöker verkligen styra” så att fördelningen skulle bli en annan och mer önskvärd. Men sannolikt skulle en på förhand fastlagd arbetsidé om rotation vara en bättre organisationsidé och pedagogik. Och den skulle presenteras som just Rehabarenans modell. En sådan rotation skulle som sagt också ge deltagarna fler yrkesrelaterade erfarenheter att gå vidare med. Men den skulle också samtidigt träna deltagare i praktisk jämställdhet, en nog så viktig dimension av inte minst integrationsarbetet, och dessutom minska kroppsliga felbelastningar och monotoni, och med försiktighet göra de både godartade men också inkluderingsförsvårande par- och gruppbildningarna lite mindre hårt knutna.

Allt det föreslagna skulle förstås innebära en mer aktiv användning och kombination av en arbetsmodells *skriftliga* och *grafiska* dokumentation för att underlätta

[21] Samordningsförbundet i Södertälje 2017a, sid. 2.

projektledningsgruppens samordning och kommunikation. Men även samordningen och kommunikationen mellan Rehabarenan och de remitterande myndigheterna och deras handläggare. Och här kommer vi in på genomförandets individuella nivå:

En tidig observation i studien var just att kommunikationen mellan Rehabarenan och deltagarnas remitterande handläggare verkade vara mycket varierad och spänna mellan att fungera mycket bra, till att knappt fungera alls: som när deltagaren Thomas mitt i sommaren, med kortast möjliga varsel var tvungen att sluta på Rehabarenan på grund av hans handläggares fatala professions- och myndighetsutövning. Eller som deltagaren Martti beskrev att hans handläggare på kommunens arbetsmarknadsenhet (AME) hade sagt: ”Han skulle höra av sig till mig en gång i månaden för att följa upp till exempel om jag kan jobba åtta timmar om dagen eller inte”. Martti hade en hel del kroppslig värk efter ett långt och fysiskt krävande arbetsliv. ”Och hur har det gått?”, frågade jag. ”Han har inte hört av sig en enda gång!”

Med förbehåll och förståelse för att vissa juridiska och etiska sekretesshinder förelåg för hur handläggare, deltagare och Rehabarenans samordnare kunde och ville kommunicera öppet eller inte om deltagares predikament, fanns en del att önska här. Återkommande fick jag som svar på frågor om deltagares bakomliggande och historiska situation och eventuella problematik i termer av sjukdom, diagnos, tidigare provade insatser, aktuell social situation, att sådan information (av olika skäl) inte var helt känd, var bristfällig eller ibland okänd för Rehabarenan. För undertecknad var det svårt att förstå hur ett sådant kunskapsläge för det första ens var möjligt, givet att Rehabarenan var en insats för människor som stod långt ifrån arbetsmarknaden vilket implicerade att tidigare utredningar, åtgärder eller insatser rimligen borde finnas dokumenterade hos någon myndighet, och för det andra hur det kunskapsläget skulle kunna bilda grund för en genomtänkt och individanpassad vistelse på Rehabarenan; inkluderat substansrika uppföljningssamtal med deltagare och handläggare, samt ett välplanerat avslut med ”nästa steg” i klart sikte för att som uppsatta målet löd, kunna gå ”från Rehabarenan närmare arbetsmarknaden eller till studier”. Här observerades istället en mer öppensinnad och i någon mån improviserad pedagogisk filosofi som en av medlemmarna i projektledningsgruppen summerade med uttrycket ”blankt blad”, och en annan gång ”blankt papper”. Jag tolkade dessa uttryck som sprungna ur den liberala idén om människan som en *tabula rasa*, en tom tavla som livet, så att säga, ska komma att skriva. Att människan börjar från noll. Informanten ur projektledningsgruppen menade Rehabarenans deltagare i någon mån skulle kunna komma till Torekällberget som ett ”blankt blad”. Men också att Rehabarenans personal, med kunskap om deltagarens bakgrund och problematik, skulle skaffa sig en förväntan som kunde komma att stå i vägen för att deltagarens möjligheter, eller begränsningar, upptäcktes. Det senare syftade, förstod jag, på att några deltagare under sin tid på Rehabarenan hade visat prov på beteenden som kunde behöva utredas. Tillsammans med denna beredskap för observation och utredning av deltagare iakttog jag också en vana i projektledningsgruppen som var något besvärande i professionell mening även om den kunde förklaras som ett allmänt och väl spritt kulturellt fenomen: nämligen en tendens att i vardagssamtal ”spontandiagnosticera” människor, inklusive deltagare, med hjälp av beteckningar som ADHD, ADD, Aspberger. Detta spontana diagnosticerande var allmänt applicerat och kunde därför också iakttas i vardagliga personalsamtal på Rehabarenan om såväl egna som andras privata relationer och familjeförhållanden.

Oavsett om deltagare kunde uppvisa oförutsedda möjligheter eller begränsningar i anslutning till arbetsträningen, drogs i studien konklusionen att Rehabarenan ändå hade att beakta de tre habitusformande tidsdimensionerna (ovan) för att kunna fullfölja sin intention med insatsen. Detta innefattade att *bilda sig kunskap om detta för varje*

deltagare, inte minst i samarbete med de remitterande myndigheterna. Och att Rehabarenan bland sina uppsatta mål inte (åtminstone inte primärt) hade att fungera som utredningsplats, vad som brukar kallas ”arbetsprövning” och som på myndighetsvenska betecknar något annat än medvetet uttalad *arbetsträning*.[22]

Men tecken fanns på att detta utredande vid sidan om de uppsatta målen ändå gjordes: En informant ur projektledningsgruppen sade exempelvis i en intervju att ”Vi hittar de här [deltagarna] som har särskilda behov, som inte borde vara här, och vi hittar andra vägar för dem. Så vi *kartlägger* dem samtidigt som vi arbetsträner.” Detta var förstås bra i sig, men en annan uppgift än den ursprungliga och en uppgift som förstås tog tid och energi från den ordinarie arbetsträningen. Denna ”kartläggning” kunde optimalt sett kanske också göras tidigare, i en möjligen mer tydliggjord och omsorgsfull granskning av presumtiva deltagare i Rehabarenan. Vilket inte behövde vara liktydigt med att dela in deltagare i ”svagare” och ”starkare”, som jag ibland hörde, när exempelvis kaféspåret hade att tillgodose både den publika verksamhetens produktionskrav och en samtidig bra handledning, och därför behövde få in fler ”starka” deltagare i kontrast till de ”svaga” som man vid tillfället hade i rehabilitering och arbetsträning.

När det gällde just arbetsträningen formulerades redan under första veckan av studien frågor kring integrationsdelens språkträning, särskilt förbryllande var frånvaron av direkta hjälpmedel i handledningen och träningen. Översättningsverktyg som exempelvis ficklexikon, mobilappar[23] eller ”Google translate” användes inte rutinmässigt (även om någon deltagare eller handledare ibland tog upp sin mobil och googlade fram något). Språkträningen innehöll inte heller något medvetet upplagt program för träning av glosor, facktermer och ord nödvändiga för att tala om arbetssysslorna och ge instruktioner i de olika spåren; eller för museiområdets verksamheter i övrigt. Inte heller användes bilder i form av pictogram eller märkning av redskap och annat med hjälp av namnlappar. Som en konsekvens förekom inte heller någon planerad examination av språkträningens delar. Som verksam i utbildningsvärlden och tidigare studierektor på universitet, var jag förstås akut medveten om betydelsen av även dessa studenters/deltagares aktiva medverkan i sin inlärning och av rätt form av examination och vidare uppföljning för att söka säkerställa inlärningens beständighet. Flera medlemmar i integrationsgruppen vittnade om hur det mesta som de hade lärt sig en gång på SFI (Svenska för invandrare) under den påföljande arbetslösheten då de tvingades sitta ensamma i timmar varje dag framför en dator, hade gått förlorat. Nyinlärda och ännu icke integrerade ord är färskvaror. Medveten och systematisk träning av glosor är en ofrånkomlig metod vid språkinlärning. Försvarsmaktens tolkutbildning använder den alltjämt. Och i projektet *Intensivsvenska*, som drivs av Stockholms universitet och Svenska Akademien, är metoden densamma. Arbetet med så kallade ”ordkort”[24] vore värt för Rehabarenan att titta på, jag föreslog projektledningsgruppen något liknande: att deltagarna arbetade fram sin egna ordböcker där aktuella ord skrevs in på svenska, på arabiska (eller annat/fler språk) och med tillhörande bildillustration. *Att som i nuläget enbart höra orden utan att se dem i skrift, i översättning, och genom illustrerande bilder, var inte att rekommendera*. Språkinlärning ”på gehör” tar lång tid och behöver liksom för barn förr eller senare kombineras med skolans mer intensiva metoder för inlärning och examination. På sikt bör deltagare tränas i att också ta skriftliga instruktioner, kontrollera förståelsen av dem och

[22] Se till exempel i Samordningsförbundet i Södertäljes ”Begreppskatalog 10 mars” (utan årtal), sid. 6.
[23] Exempelvis Sveriges Televisions mobilapp *Språkplay*, https://www.svtplay.se/klipp/16181767/lar-dig-svenska-med-svt-sprakplay; eller http://sfipaddan.se/nio-appar-for-att-lara-sig-svenska/.
[24] Barkeman 2018. Se också Svenska Akademien 2018. Södertälje medverkar i projektet Intensivsvenska genom Morabergs studiecentrum: http://intensivsvenska.se/.

ansvara för deras utförande. Inom vissa spår kan sådana instruktioner på sikt, när deltagaren blivit mer och mer självständig, hypotetiskt tänkas gälla arbetsuppgifter för mer än en dags arbete framåt, efter vilka deltagaren får redovisa (examinationsdelen) sitt resultat på ett sätt som är relevant för hur träning och inlärning genomförts.

Utöver språket, och andra inslag av nödvändigt ”svenskt kapital” att besitta för att underlätta inträdet på arbetsmarknaden, fanns mycket att reflektera över. Med svenskt kapital avses här sådana *tillgångar* och *egenskaper* som vanligen efterfrågas av arbetsgivare på svensk arbetsmarknad, och som ökar den jobbsökandes chans att ”passera” de spärrar som många arbetsgivare tyvärr annars snabbt reser vid tvekan om den sökandes förmåga att smidigt flyta in i verksamheten. Några saker har redan antytts och kunde handla om attityder (deltagarens habitus i form av vanor och hållningar) till arbetstider, raster, rökning, noggrannhet, kvinnliga chefer, men också sådant som respekt för säkerhetsföreskrifter, miljöregler, jämställdhet och mångfald, samt att behärska subtila egenskaper som ”lyhördhet, ”prestigelöshet” och andra explicitgjorda eller underförstådda principegenskaper i svenskt arbetsliv.

Ett ytterligare sätt att på Rehabarenan kombinera språkträning och undervisning om vad svenska arbetsgivare efterfrågar, är att studera platsannonser, både generellt och mer riktat utifrån deltagarnas styrkor och preferenser: att bryta ut återkommande nyckelord och utifrån dem samtala och förbereda deltagare på vad som efterfrågas, både vad gäller formell kompetens och personliga egenskaper. Exempelvis Lernias hemsida erbjuder mycket sådant annonsmaterial att studera. I detta sammanhang (eftersom ett djupare studium av kulturella kontakt- och konfliktytor ligger utanför denna studies begränsade uppdrag) rekommenderas också den hjälp som konsulter i interkulturell kommunikation erbjuder.[25] Dessutom har litteratur i anslutning till de senare års flyktinginvandring börjat komma som utöver metoder liknande den i ”intensivsvenska” också tar upp andra elementa för nyanlända arbetssökande.[26]

Sammanfattande kan sägas att integrationsgruppens möjlighet att via Rehabarenan tillägna sig svenskt kapital gångbart på den svenska utbildnings- och arbetsmarknaden, sannolikt är beroende av dels Rehabarenans *förväntningar* på dessa deltagare, dels dessa deltagares förväntningar och *motivation* inför Rehabarenan. Rehabarenan har dock initiativet, och dess förväntningar på deltagarna kommer att synas i hur handledningen pedagogiskt planeras och utförs, vilket i gengäld kommer att påverka deltagarnas motivation att svara mot de upplevda och förhoppningsvis positiva förväntningar. Den relationen kommer att vara bestämmande för resultatet. Och här skulle ambitionsnivån från en socialisationsagent som Rehabarenan kunna höjas något.

Metoder för träning till hälsa är förstås starkt avhängiga varje deltagares särskilda situation och behov. Mest framträdande på Rehabarenan var under studietiden diagnosticerad funktionsnedsättning, tidigare utmattningssymtom och kroppsliga förslitningsskador. (Här måste dock hållas öppet för att möjligen andra sjukdomsförhållanden också existerade bland deltagare, men vilka av sekretesskäl inte nådde undertecknad.) Vad gäller funktionsnedsättning gav den av Samordningsförbundet arrangerade föreläsningen i Södertälje stadshus (2018-08-30), om vuxna med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, av psykiatern och habiliteringsläkaren Annika Brar (Stockholms läns landsting) många goda råd och exempel på praktisk hantering av det spektrum av problem som ofta är förknippat med dessa diagnoser hos vuxna. Undertecknad var djupt imponerad av den mängd kunskaper och erfarenheter som förmedlades i föreläsningen och är övertygad om att Rehabarenans projektledningsgrupp

[25] Exempelvis http://www.svenskastenarna.se/interkulturell-kommunikation/.
[26] Alabdallah 2018.

vet att göra bruk av dem (bara de ges tid och möjlighet) – även om en del kunskaper i ämnet redan fanns bland dem. Särskilt en sak som upprepades flera gånger av föreläsaren krokade i en av mina observationer på Torekällberget: *behovet av skriftliga instruktioner*, särskilt till en del deltagare och med tanke på de missförstånd som förekom. Att kunna gå tillbaka till en instruktion är ofta nödvändigt mitt i utförandet av en uppgift när frågor, kanske efter timmar av verksamhet, infinner sig: ”Vad var det nu igen som handledaren sade i morse; hur mycket skulle vi klippa och rensa; var exakt och med vilka 18, 19, eller 2000-talsredskap?”

Att hantera och motverka förnyad utmattning eller kroppsförslitning kräver också återkommande muntliga och skriftliga instruktioner. Men liksom i språkträningen kan elektronik prövas även här. En mobiltelefon finns alltid i närheten och den har med stor sannolikhet en inbyggd klocka med timer och alarm. Användningen av den gör inskärpningen av den nya vanan att ta regelbundna pauser, lättare. Det gäller också för handledaren här att tydligt instruera deltagaren med tidigare utmattningsymptom exakt när en uppgift ska anses vara slutförd. När det gäller tyngre och monotona arbetsmoment finns också mobilappar på gång för ergonomisk hjälp i anslutning till rehabilitering.[27]

Statistiska och reella framgångar

Synen bland några av projektledningsgruppens medlemmar var att Rehabarenan väl uppfyllde sina mål. Så här resonerade sig en informant ur gruppen fram under en intervju: ”*Vi är så framgångsrika. Jag förstår inte riktigt varför. Bra resultat. Väldigt bra projekt. Vi har en hög procent som går vidare. Det lär vara bra, i alla fall.*” En annan ur samma projektledningsgrupp var minst lika positiv och förklarade: ”*Vi har ju jättebra resultat! Och deltagare har gått vidare och flera har kommit ut i jobb.*”

När siffrorna på vart deltagarna hade tagit vägen efter Rehabarenan synades, var intrycket i undertecknads ögon mer modest och varierat. Bilden av att Rehabarenan till betydande del utförde vad som kunde ses som arbetsprövning, i konstrast till det uppsatta målet arbetsträning, återkom. En granskning gjordes av de offentliga ”Faktablad” om Rehabarenan som Samordningsförbundet i Södertälje har på sin hemsida[28]. Faktabladens fem målpunkter för Rehabarenan utgjorde förlagan till de fem målpunkter som skrevs in i denna studies överenskommelse (se ovan). Granskningen visade att Faktabladen uppdateras emellanåt, och att till exempel den fjärde målpunkten har förändrats mellan 2017 och 2018. Idag innehåller Faktabladet samma fem målpunkter som denna studie har haft i uppdrag att studera genomförandet av.[29] Men i det Faktablad som undertecknad första gången läste, var mål nummer betydligt fyra kortare och mer konkret formulerat än i dagens skrivning. 2017 löd punkt fyra: ”*Bygga upp ett brett kontaktnät med arbetsplatser så att deltagarna kan gå vidare*”.[30] För undertecknad ledde den skrivningen direkt till tanken att här var idén att stärka Rehabarenans deltagares innehav av ”socialt kapital”; dvs. en typ av tillgångar som just bygger på kontakter och som vid behov kan aktiveras för att till exempel hjälpa till att omsätta en utbildning till anställning eller, mer tekniskt uttryckt, att konvertera utbildningskapital till ekonomiskt kapital. Särskilt om flera med samma kvalifikationer söker samma anställning och en sökande med hjälp av sitt nätverk eller en välplacerad kontakt, kan få lite extra hjälp i processen genom att exempelvis få en välplacerad bekant att lämna en avgörande rekommendation eller ett

[27] Hedström 2016.
[28] https://www.sfris.se/insatser/rehabarenan-37994708
[29] Samordningsförbundet i Södertälje 2018c.
[30] Samordningsförbundet i Södertälje 2017c.

välskrivet intyg.[31] Om detta var målet, att Rehabarenans kontaktnät av arbetsplatser så att säga skulle bli en del av deltagarens nätverk och därmed ge innehav av i Sverige och Södertälje gångbart socialt kapital, var detta ett tydligt mål att kunna studera genomförandet av. Noder i ett sådant kontaktnät kunde vara direkta kontakter på arbetsplatser: anställda, före detta anställda, fackombud, rekryterare, HR-specialister, personalchefer, förmän, ägare.

I den senaste formuleringen av Rehabarenans mål nummer fyra i Faktabladet är emellertid skrivningen som sagt en annan, den mer elaborerad och till synes mer garderad genom termen ”närmare”, som förut enbart fanns i målpunkt tre (se punkterna ovan, sid. 6–7). Ändringen belyser en förändring av insatsens tidigare intention och mål, och sannolikt illustrerar den Rehabarenans hittills gjorda erfarenheter och resultat. Ett brett kontaktnät av arbetsplatser har inte blivit upprättat, vilket denna rapport konfirmerar. Istället, och återigen, var Rehabarenans samverkanspartners sensommaren 2018 i första hand de myndigheter i Södertäljes offentliga sektor som remitterade projektet dess deltagare, i första hand Arbetsförmedlingen och olika delar av Södertälje kommun. Vilket betydde att det till stor del var samma aktörer som stod för Rehabarenans inflöde, som också väntade i andra ändan och hanterade dess utflöde av deltagare. Den ordinarie arbetsmarknaden fanns inte representerad genom någon stadigvarande partner.

I slutet av studietiden på Torekällberget sammanställde Rehabarenans samordnare resultatsiffrorna för Rehabarenans deltagare. Från starten 2016 till september 2018 hade sammanlagt 51 Södertäljebor kommit till Rehabarenans verksamhet som deltagare. Av dessa 51 hade 34 avslutat sin arbetsträning och 17 deltagare var vid tillfället ännu i träning. För de 34 avslutade deltagarna såg steget efter Rehabarenan ut såhär:

- Åter remitterande myndighet 12 st.
- Sjukskrivning 3 st.
- Arbetssökande 3 st.
- Studier 5 st.
- Tidsbegränsat arbete med bidrag 9 st.
- Arbete ordinarie arbetsmarknad 2 st.

Uppgifter gjorde gällande att flera av de yngsta deltagarna, som på grund av sin ålder inte hade hunnit komma så långt i från skolan, hade återupptagit eller påbörjat sina gymnasie- eller vuxenstudier. Vidare kunde en del av de deltagare som hade ”gått vidare” (även om de logiskt sett lika gärna kunde sägas ha ”gått tillbaka” genom att bli sjukskrivna eller återremitterade till sina ursprungligen handläggande myndigheter) med termen ”närmare” förklaras vara framgångar därför att nya behov hos dem hade blivit kartlagda och andra insatser nu hade tagit vid (och således utgjorde ett exempel deltagare som ”fastnar eller snurrar runt i våra system”[32]). Huvuddelen av de deltagare som hade gått vidare till tidsbegränsat arbete med bidrag, hade gjort detta med hjälp av Arbetsförmedlingens tidsbegränsade finansieringsform Extratjänst, och till två arbetsplatser som var direkt knutna till Rehabarenan, dess tidigare och nuvarande projektägare: Södertälje kommuns *Kostenheten* och *Torekällbergets friluftsmuseum*.[33] Två av Rehabarenans trettiofyra deltagare hade gjort inträde på den ordinarie arbetsmarknaden.

[31] Se artikeln ”Socialt kapital” i häftet *Nyckelbegrepp i socialantropologin* (Björklund, Hannerz och Socialantropologiska institutionen. 2018; webblänk nedan i Käll- och litteraturförteckning).
[32] Som, återigen, en företrädare för Samordningsförbundet i Södertälje uttrycker det i ett e-brev 2017-10-25.
[33] ”Vi har ett ovanligt högt resultat på deltagare ut i jobb tack vare att Kostenheten tog med deltagare ut i anställning” (Samordningsförbundet i Södertälje 2018d, sid. 2).

III. Konklusion

Rapporten visar att Rehabarenan sedan starten 2016 har kommit en bra bit på väg med sin implementering på Torekällbergets friluftsmuseum. Likväl finns en del arbete, korrigeringar, utvecklingar och förtydliganden kvar att göra för projektledningsgruppen och Samordningsförbundet.

Till exempel pekar rapporten på hur problem med förståelse, implementering och utvärdering av centrala begrepp i projektets uppsatta mål (”integration”, ”arbetsträning”, ”rehabilitering”, osv.) uppstår när dessa lämnas opreciserade, som fallet är i de aktuella styrdokumenten. Otydliga mål kan betyda otydliga intentioner och sådana gör spelrummet öppnare för skiftande tolkningar och genomföranden av de inblandade i projektets olika delar.

Mer implicit visar rapporten att Rehabarenan genom att ta emot så många olika grupper människor och genom att ha så många olika och stora uppgifter att utföra (”integration”, ”arbetsträning”, ”rehabilitering”, osv.) får svårt att bestämma var verksamhetens verkliga *tyngdpunkt* ligger. Detta gör det problematiskt att på ett medvetet sätt utveckla verksamheten i rätt riktning. Intrycket blir att de många olika tilldelade arbetsgifterna för projektledningsgruppen i kombination med den blandade skaran deltagare och de redan bestämda spårens inriktning, skapar en verksamhet som är knepig att ge en enhetlig och övergripande arbetsmodell och pedagogik. Inslaget av improvisation blir därför en lösning, men samtidigt ingen bra sådan i längden. Inte desto mindre är en genomtänkt övergripande arbetsmodell och pedagogisk idé precis vad Rehabarenan behöver. Ett antal exempel i rapporten visar att handledningen och träningen inte fungerar på ett optimalt sätt. Och en rad förslag på både abstrakt och konkret nivå ges i rapporten på vad som kan göras.

En uppenbar möjlighet men också en begränsning för Rehabarenan, är platsen den är förlagd till. Mycket tyder på att Rehabarenans verksamhet i stor utsträckning styrs av museets behov och intressen. Platsens alla möjligheter passar väl för en del av Rehabarenans mål, som integrationsmålet, även om detta har en bra bit kvar för att anses vara uppnått. Men när det gäller rehabiliteringsmålet är det mer tveksamt om de arbetsspår som är direkt kopplade till produktionen vid museet, verkligen gagnar deltagarnas behov på bästa sätt. Arbetsspårens utformning tycks generellt, utöver att vara anpassade till museets möjligheter och intressen, vara byggda på idén att deltagarna i nästa steg ska försöka gå till arbeten inom samma yrkesområden. Det är kanske en väl smal karriärtanke, och verkar dessutom bygga på en föreställning om snabb genomströmning på Torekällberget. Frågan är om det upplägget i längden hjälper den typen av deltagare som Rehabarenan i huvudsak har, och som man vill ska komma vidare och närmare en bred ordinarie arbetsmarknad. Tanken om rotation och de argument som rapporten ger kring sådan, bör övervägas här. Återigen är frågan här var Rehabarenans tyngdpunkt ska ligga. Svaret finns sannolikt i Rehabarenans mer tydliggjorda och konkretiserade intentioner och mål. Rapporten visar i anslutning till detta att termen ”behov” var viktig att mejsla fram i studiens analytiska fas. Inte minst därför att den verkar ha slunkit igenom i styrdokumenten som ett axiomatiskt begrepp, flitigt använt och sannolikt sällan synat i myndighetssvenskan. Uppgiften skulle vara, om termen behålls, att bestämma dess innebörd och hur den ska användas eller inte för olika inblandade intressenter i projektet Rehabarenan. För det är uppenbart att såväl myndigheterna, som museet och deltagarna har *intressen* som Rehabarenan kan tänkas tillgodose. Men dessa intressen kanske någon gång mer korrekt bör kallas *behov*, och i så fall reserveras för just dessa sammanhang. Därför kan det finnas skäl att utreda

betydelsen av detta viktiga ord. På så sätt skulle en prioritetsordning också synliggöras för vilka intressen och behov som insatsen allra först är ämnad att tillgodose. Undertecknads förhoppning vore att svaret i förlängningen ledde till att mer tid och möjlighet frigjordes för pedagogisk satsning på arbetslivsträningens språkliga och sociala sidor, och att de mer rutinartade sysslorna därmed fick stå tillbaka något.

IV. Käll- och litteraturförteckning

Alabdallah, Ali. 2018. *Nytt jobb i nytt land. Så får du jobb som ny i Sverige.* Komlitt. Helsingborg.

Barkeman, Eva. 2018. ”Så lär sig nyanlända svenska på två år”. *Forskning.se*. 2018-09-06. https://www.forskning.se/2018/09/06/sa-lar-sig-nyanlanda-svenska-pa-tva-ar/. Tillgänglig 2018-10-02.

Björklund, Ulf, Ulf Hannerz & Socialantropologiska institutionen. 2018. *Nyckelbegrepp i socialantropologin*. Stockholms universitet. https://www.socant.su.se/publikationer/nyckelbegrepp

Galli, Raoul. 2012. *Varumärkenas fält. Produktion av erkännande i Stockholms reklamvärld.* Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis. http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:541869/FULLTEXT01.pdf http://libris.kb.se/bib/13507065

Hedström, Carin. 2016. ”Ny app mäter armbelastning”. *Arbetsliv* 2016-03-22. https://www.prevent.se/arbetsliv/tips-och-rad/2016/ny-app-mater-armbelastning/. Tillgänglig 2018-09-15.

Samordningsförbundet i Södertälje. 2018a. ”Överenskommelse gällande Rehabarenan på Torekällberget 2018”.

Samordningsförbundet i Södertälje. 2018b. ”Uppdragsbrev/avtal för uppdraget Rehabarenan – en socialantropologisk analys”.

Samordningsförbundet i Södertälje. 2018c. ”Faktablad. Rehabarenan – en insats finansierad av Samordningsförbundet i Södertälje (Senast uppdaterad 2018-06-19)”. https://www.sfris.se/insatser/rehabarenan Tillgänglig 2018-08-01.

Samordningsförbundet i Södertälje. 2018d. ”Insatsredovisning, statusrapport första kvartalet 2018”.

Samordningsförbundet i Södertälje. 2017a. ”Torekällbergets Rehabarena Beslutsunderlag 2018”.

Samordningsförbundet i Södertälje. 2017b. ”Årsberättelse för Rehabarenan Torekällberget gällande året 2017”.

Samordningsförbundet i Södertälje. 2017c. ”Faktablad. Rehabarenan – en insats finansierad av Samordningsförbundet i Södertälje (Senast uppdaterad 2017-04-21)”. https://www.sfris.se/insatser/rehabarenan Tillgänglig 2017-12-19.

Samordningsförbundet i Södertälje. (utan årtal). ”Begreppskatalog 10 mars”. https://www.sfris.se/interna-sidor/alternativ-till-sjukskrivning-39160802

Statistiska Centralbyrån (SCB). 2017. Sveriges befolkning, kommunala jämförelsetal, 31 december 2017. http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/ . Tillgängliga 2018-08-15.

Svenska Akademien. 2018. ”Svenska Akademien på Bokmässan: Intensivsvenska”. https://www.svenskaakademien.se/press/svenska-akademien-pa-bokmassan-intensivsvenska . Tillgänglig 2018-10-02.